

■ DAGBLADET FOR 25 ÅR SIDEN

4. april 1981
«Kjære Oslo» kaller Dagbladets Sverre Heiberg sin utstilling som åpner mandag i Galleri Palladio (Nedre Slottsgate 5). I mange år har han utrettelig på rering av bymiljøet. Med sine bilder og underfundi-

ge kommentarer har han satt fingeren på urimelige rivinger, ødeleggelse av grøntområder og på sosiale skjevheter i vårt såkalte velferdssamfunn. Veteranfotograf Sverre Heiberg er en beskjeden mann som mener bildene får tale for seg selv.

■ DAGBLADET FOR 10 ÅR SIDEN

4. april 1996
- Drikk mer rødvin og lev lenger. Ut fra en helsepolitisk vurdering koster vin for mye i Norge sammenliknet med øl og sprit. Det er instituttsjef Bjørn Guldvog ved Stiftelsen for helseetjenesteforskning som kaster denne brannfakke-

len inn i påskeuka. Bakgrunnen er tall som viser at den norske folkehelse sakker akterut i forhold til folkehelse i vindrikkende middelhavsland. - Det er stadig sterkere holdpunkter for å si at vin ikke er så skadelig som vi har trodd.

Blåruss

■ Russen gidder ikke pusse opp bussene selv. De bruker polakker i stedet.
■ Det skal russeren bli blå for.

PÅ KORNET
Arne Foss
afos@dagbladet.no

Et dikt i avisa

Han var ikke engstelig. Hun kom hjem til samme tid hver ettermiddag. Han hadde klokka si på armen.

Flisene varmet ryggen hans. Da rullestolen kilte seg fast i døra til badet, hadde han falt på magen. Han lå med kinnene mot flisene en stund, men klarte å vri seg over på ryggen. Han hadde ikke krefter til nå stolen.

Den som har begge beina trygt plantet på jorda, kommer ingen steder, tenkte han. Håndvasken, sett nedenfra, så ut som en kvinnehofte. Eller en skulder. Glatt, iskald, fullend.

Av måneskinn gror ingenting, tenkte han. Fargene var mørke oppe ved taket og ble lysere nedover. Aller lysest på veggen nær ansiktet hans, litt over golvet. I speilet så han litt av taket, et mønster i furu. Han vred på hodet, men det endret seg ikke.

Jeg ser ikke skogen for bare trær, tenkte han. Skapet høyt oppe på veggen var skarper i kantene. Urekkelig. Uoppnåelig. Som et bad i karet like ved ham. Han kom seg aldri opp i det uten hjelp.

Stopp verden jeg vil av! Stopp verden jeg vil på! Endrer vi ord i et setning, eller setter dem sammen på nye måter, så kan meningen endre seg. Hvis vi lytter, hvis vi ser, tenkte han. Men noen ganger er meningen ikke til å gripe, den flyter unna. Andre ganger er endringen i seg selv det som gir mening.

Du trår ikke ut i samme elva to ganger. Men vannet er det samme, hver gang. Når omstendighetene vil. Hun kom snart hjem nå. Det var ikke lenge til. Han var hjemme, hun kom hjem. Han tvilte ikke, han var trygg. Han hadde ikke mange valg.

Som å lenge hjem, hjemme. Han hadde merket seg den setningen, i et dikt i Dagbladet, skrevet av Øystein Hauge. Om en hjemmel med stadig nye svinger. Om uro og trygghet, lengsler og søken. Men han visste nå hva han skulle si og hva hun ville svare.

- Jeg er på badet! ville han svare når hun ropte på ham fra døra.

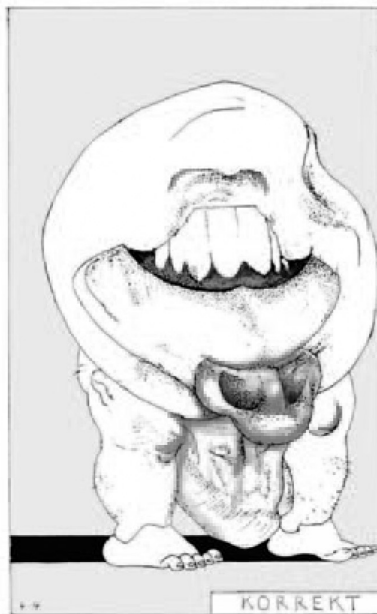
- Ligger du her? La meg hjelpe deg opp, ville hun si.

- Hold godt rundt meg først, bare lite grunn? ville han be.

- Det er jo det jeg gjør, hele tida, bestandig, ville hun svare.

Skriv hva Hagen sier, men spør aldri hvorfor.

Sant og ubalansert

Side 3
Halvor Elvik
hel@dagbladet.no

FILMEN «Good night and good luck» er blitt vist i norske kinoer de siste ukene. Den handler om den amerikanske stjernejournalisten Ed Murrow. Han hadde enorm status hos det amerikanske radio- og TV-publikum som «stemmen fra London» under Den andre verdenskrigen da det var en styrke å fargelegge reportasjen med klare holdninger. Tilbake i den amerikanske, politiske hverdagen var det rene, ukommenterte referatet totalt dominerende. Når senator Joe McCarthy slyngtet ut fra en talerstol at han hadde lister over kommunister i utenriksdepartementet, ble det referert uten spørsmål til senatoren om bevis for påstandene. Ikke før Murrow sørget for at de ble stilt. Da sprakk senatoren. Han forsvant ut av politikken og døde et par år senere av fylt.

CARL I. HAGENS mediedrevne politiske suksess har noen likhetstrekk med McCarthys. Hagen har vokst seg stor på en kynisk utnyttelse av konstruerte fiendebilder som i årenes løp har omfattet alt fra latsabber i Finnmark, trygdesnyltinge alenemødre og den gjennomgående storslageren som i alle år har vært INNVANDREREN. Hagen er blitt avslørt i mediene, men uten at det foreløpig har stanset ham. Nå er Siv Jensen i ferd med å lære seg teknikken. Da en asylsøker fra Algerie stakk ned og drepte legen Stein Sjaastad, gjorde hun øyeblikkelig drapet til en sak om innvandring, og ikke til en sak om psykiatrisk helsevern.

DA RICHARD NIXON spredte sin desinformasjon om Vietnamkrigen til mediene, oppfant The New York Times den kommenterende reportasjen under vignetten «nyhetsanalyse». Sjangeren eksisterer i beste velgående og er ofte den best informerte, og mest informerende artikkelen i det amerikanske nyhetsbildet.

Carl I. Hagens siste sprell på den denne arenen var nylig å kreve en politisk egenkiering av kommentatorer før de kunne få sertifikat til å analysere Fremskrittspartiet. I Hagens verden er

han regelrett forfulgt av alle radisene som jobber i mediene. Ja, han ser i det hele tatt ikke vitsen med kommentarjournalistikk. Kan ikke bare journalistene la ham få slippe til, og så overlate dommen til velgerne? Skriv hva Hagen sier, men spør aldri hvorfor.

Det er grunnen til at Hagen i alle år har ønsket å gå i direkte sending uten etterprøving eller redigering. Det er gull for en politiker eller general som stiller små krav til presisjon eller korrekthet, og som mangler sperrer for overdrivelser og propaganda.

JOURNALISTEN ROBERT Fisk begeistret i helga de fleste av de 615 journalistene som var i Tønsberg på SKUP stiftelsens seminar om kritisk og undersøkende journalistikk. Fisk oppfordret til å rapportere det du ser, og stilte det avgjørende spørsmålet om «hvorfor?», uten å tenke på balanse. Ingen ville finne på å gi de israelske soldatene som overvåket falangistenes massakre av palestinerne i leirene Sabra og Shatila, like mye plass som offene. Og skulle de amerikanske journalistene som kom til de tyske utryddelsesleirene, latt SS-bødene komme like mye til orde som de overlevende?

KRAVET TIL OBJEKTIVITET i journalistikken er makthaveres redskap til å kontrollere ubehagelig informasjon. De vil gjerne gjøre journalisten til nyttige idioter med journalistisk nøytralitet som ideologi, den såkalte journalisten der alt går og er like mye, eller like lite, verd. dagbladet.no's anmelder av Erling Borgens film «Et lite stykke Norge» synes å bekjenne seg til denne retningen når hun skriver: «Regissørens gjennomgående bruk av aktivister som intervjubjakter gjør at balansen er helt fraværende. Det er ikke særlig overraskende og spennende hva menneskerettighetsadvokater og fredsaktivister mener om krigen og dens forferdelige konsekvenser. At deres påstander tas som sannheter er imidlertid problematisk.»

FREDSAKTIVISTER OG menneskerettighetsadvokater må altså balanseres med kriger som George W. Bush, Donald Rumsfeld og Kristin Krohn Devold. Som har det til felles at de ikke stiller opp for å svare på problematiske spørsmål. De stiller til nød i Fox News som bare så vidt teller gode amerikane i den krigen kanalen har gitt sin fulle støtte. Døde irakere verken teller eller telles.

Bonuskapittel **I**

Rom for selvkritikk

Kommentarsjangeren har andre redaksjonelle betingelser enn nyhetsjangeren. Kan den dermed også formidle andre verdier enn nyhetene?

Tirsdag 4. april 2006 trykket Dagbladet kommentaren «Sant og ubalansert», skrevet av Halvor Elvik. Her reflekterer Elvik over kravet til objektivitet i journalistikken. Han hevder at det blir vanskelig å drive kritisk journalistikk hvis journalisten alltid skal lage balanserte framstillinger. Han argumenterer også imot Carl I. Hagens forslag om at politiske kommentatorer skal oppgi sine private partipreferanser.

I analysen av denne artikkelen skal vi gå nærmere inn på noen av de tekstnormene som preger kommentaren som sjanger. Vi skal se at enkelte sjangerkrav kan legge ganske store føringer på hvordan leseren kan tolke teksten. Andre normer sørger derimot for at sjangeren kan målbære en form for kritisk journalistikk som sjelden når fram gjennom nyhetssjangrene. Problemstillingen blir: *Hvordan påvirker kommentarsjangerens tekstnormer meningen i denne artikkelen?*

Noen alternative analysekontekster

Det er mange mulige tilnærminger til kommentarstoff som dette. Ofte kan det være interessant å gjøre en retorisk analyse av argumentasjonen for å undersøke om resonnementet er overbevisende eller ikke. Da kan vi undersøke om påstandene blir tilstrekkelig begrunnet, i hvilken grad skribenten bruker ladd språk og argumentasjonsknep, om argumentene følger logisk av hverandre, osv. Det skal vi til en viss grad gjøre her også, men hensikten er ikke denne gang å peke på god eller dårlig argumentasjon.

For denne spesielle teksten kunne vi dessuten valgt å bruke andre artikler om Carl I. Hagen som tekstuell kontekst. Hvordan framstilles Hagen og hans synspunkter i forskjellige artikler i samme avis, og er det noen systematisk forskjell mellom sjangrene? Min hypotese ville vært at Hagen og Fremskrittspartiet temmelig konsekvent kritiseres i kommentarsjangrene, mens nyhetsstoffet i større grad forenkler problemstillingene på en slik måte at det kan gi støtte for Hagens argumentasjon. Se også drøftingen av dette i kapittel 3.

I vår analyse skal vi imidlertid ta utgangspunkt i to kjente tekstnormer innen kommentarsjangeren: Papiraviskommentaren ledsages gjerne av en illustrasjonstegning, og kommentatoren har lov til å være subjektiv. Det vi skal undersøke, er hvilken effekt dette får på tekstmeningen.

Tre versjoner av samme tekst

«Sant og ubalansert» ble ikke bare trykket i papiravisa, den ble også lagt ut på Dagbladet.no – og det i to versjoner. Forskjellen mellom disse tre versjonene ligger i kotekst, layout og bildebruk.

Papir: prestisjeplassering og illustrasjonstegning

Papirversjonen dekker størsteparten av Dagbladets side 3. Egentlig bør vi se side 2 og 3 i sammenheng, for det er her vi finner avisas redaksjonelle kommentarstoff. Side 2 inneholder dagens leder, den faste kommentarspalten «Signaler» og et dikt for dagen. På side 3 står hovedsakelig en petit og kommentarspalten «Side 3». Når spalten har fått navn etter sideplasseringen, forteller det oss at side 3 har en spesiell status i Dagbladet. Det er her vi finner de største (i areal, ikke nødvendigvis i ord) kommentarene, og dermed er det også lett å lese «Side 3» som en viktigere kommentarspalte enn «Signaler», selv om spaltene innholdsmessig kan virke like. Vi vet jo også at en høyreside er mer attraktiv enn en venstreside, og «Side 3» er den første spalten dagbladleseren ser når hun åpner avisa. I Kress og van Leeuwens termer er den dessuten “ny” og spennende. Med andre ord framstår «Side 3»-kommentaren som dagens viktigste kommentartekst.

Kommentarstoffet har høy status og lang tradisjon i Dagbladet. Avisa har mange ganger blitt kalt schizofren, og de som bruker det ordet, tenker gjerne på forskjellen mellom “det seriøse” kommentar- og debattstoffet og “det useriøse” nyhetsstoffet. Elviks kommentar blir derfor en prestisjetekst i papirutgaven.

Hele øverste halvdel av papirversjonen dekkes av overskriften «Sant og ubalansert», stikkittelen «Skriv hva Hagen sier, men spør aldri hvorfor» og ikke minst en stor karikaturtegning signert Finn Graff. Den skal vi analysere grundig nedenfor. Teksten er også utstyrt med et relativt stort bylinebilde av journalisten.

Nett: både med og uten fotografi

På Dagbladet.no samles våren 2006 ledere, kommentarer, kronikker og debattinnlegg under menyknappen «MENINGER» i venstre marg.²¹ Mens ledere og kommentarer står helt først i papiravisa, ligger «MENINGER»-knappen nest nederst i nettmenyens hovedfelt. På topp finner vi isteden «NYHETER» og «SPORT».

21. Analysen er gjort ut fra nettstedets layout i mai 2006.

Venstremeny er konvensjonelt sortert slik at de øverste knappene signaliserer sidas hovedfunksjon. Ingen ville finne på å sette «BLOGGING.NO»-knappen øverst i Dagbladet.nos venstremarg. Plasseringen av «MENINGER»-knappen må derfor bety at meningsstoffet er lavere prioritert i nettutgaven enn i papirutgaven av Dagbladet. Det er ikke overraskende. På et seminar om nettjournalistikk ved Høgskolen i Oslo 21.11.2005 reflekterte Dagbladet.nos reportasjeleder slik rundt nettstedets egen strategi:

Det vi gjør for å kapre lesere, er at vi satser mer. Leserne forventer i dag å finne siste nytt på nettavisene. Vi øker antall ansatte på nyheter, sport, teknologi og kultur. Vi satser mer på web-tv og vi kjører på med flere tjenester: Blogg, Blink som vennetjeneste, vi har spilltjenester ... Jeg husker ikke alt vi har, jeg ... Vi lager TV-guider, filmguider, lei-film-på-nett, følg kampen direkte. Vi kjører i det hele tatt på med bredere utvalg og høyere tempo på produksjon (Hammerfjeld 2006:75).

Der og da falt det ikke Hammerfjeld inn å nevne det tradisjonelle kommentarstoffet i det hele tatt. På nett er det nemlig blogging og debatter leserne imellom som preger motebildet i 2006, ikke lengre politiske analyser av «Side 3»-kaliber. Samtidig ser vi at de papiravisene som øker i opplag i denne perioden, er nisjeaviser som profilerer seg med meningsstoff.

Som nevnt finnes «Sant og ubalansert» i to versjoner på nettet. Den ene er fullstendig uten illustrasjoner og er publisert klokka 05.40 om morgenen, altså omtrent samtidig med at papiravisa kjøres ut til stativene (Dagbladet.no 4.4.2006a). Den andre versjonen er publisert klokka 08.43 og oppdatert 09.14 (Dagbladet.no 4.4.2006b). Den inkluderer et fotografi av en smilende Carl I. Hagen, med bildeteksten «KYNISK?: Carl I. Hagen utnytter konstruerte fiendebilder, mener Dagbladets kommentator. Foto: Dagbladet». Denne versjonen har også et kommentarfelt der leserne kan diskutere artikkelen. I løpet av dagen kom det 117 kommentarer med svært ulike synspunkter.

I analysen av layout og bildebruk skal vi sammenlikne de to nettversjonene med hverandre, og i tillegg sammenlikne dem med papirversjonen. Hvordan kan det for eksempel forklares at Dagbladet.no ikke var fornøyd med versjonen uten bilde?

Illustrasjonens betydning

Forskjellen i layout og bildebruk gjør at disse tre versjonene av én og samme tekst vektlegger tre ulike nyanser av budskapet. Det må vi se nærmere på.

Tegningen er metaforisk

Det er slående hvordan vi umiddelbart identifiserer papirversjonen som en kommentar, mens det tar lengre tid å sjangerplassere nettversjonene. Det skyldes dels kotelteksten, som nevnt over, men først og fremst Finn Graffs illustrasjon

i papirutgaven. Det finnes nemlig bare to pressesjangere som jevnlig illustreres med karikaturtegninger: kommentaren og portrettintervjuet. Dette er dessuten to forskjellige typer karikaturer. Portrettkarikaturen skal få fram det karakteristiske i intervjuobjektets ansikt. Kommentarillustrasjonen kan gjerne gjøre det også, men hovedfunksjonen er her å fungere *metaforisk* for en påstand. Hvis kommentatoren påpeker at kommunene har fått mindre penger over statsbudsjettet enn regjeringen hadde antydnet på forhånd, kan tegneren illustrere det med en karikatur av finansministeren, som iført B-gjengmaske og med penge-sekk over skulderen sniker seg ut av et rådhus i nattens mulm og mørke. Regjeringen stjeler kommunens penger, konkluderer vi da. Ofte vil dermed tegningens budskap gå lenger enn det som eksplisitt formuleres i verbalteksten. Det beviser hvordan en god metafor – verbal eller billedlig – alltid tilfører et ekstra betydningslag.

Tegningen til denne kommentaren er opplagt metaforisk. Den høyre ruta alene ville riktignok kunne passert som en tradisjonell portrettintervjuillustrasjon, men den venstre inneholder tydelig metaforiske elementer – den skal ikke bare karikere utseendet til Carl I. Hagen. Også de kryptiske bildetekstene “korrekt” og “ukorrekt” tyder på at vi skal se etter en underliggende mening i tegningen. Det krever et ganske omfattende tolkningsarbeid.

På det denotative nivå er det enkelt å avgjøre hva tegningen viser. Til venstre ser vi et karikert ansikt som står opp ned på et par stødige bein. Til høyre står en karikert mannsperson i dress og slips. Vår kjennskap til kulturkonteksten gjør at vi identifiserer mannen som den daværende FrP-formannen Carl I. Hagen i begge tilfellene.

Når vi skal gå over på det konnotative nivået, tolkningsnivået, må vi prøve å finne ut hvordan tegningen gir best mening sammen med verbalteksten. Én mulighet er å se den i lys av balansetematikken, som også er nevnt i overskriften «Sant og ubalansert». Tegningen til venstre konnoterer balanse, for figuren har lavt tyngdepunkt og står dessuten på en flate, jf. skyggen. Den høyre Hagen-figuren sliter derimot med et høyt tyngdepunkt; hodet er mye større enn resten av kroppen. Den konnoterer dermed ubalanse. I denne konteksten gir bildetekstene også mening: Balanse er «korrekt», ubalanse er «ukorrekt».

Men samtidig merker vi at denne fortolkningen skurrer. Den balanserte, “korrekte” tegningen likner jo langt mindre på virkeligheten enn den ubalanserte, “ukorrekte”. Kan det tenkes at de to merkelappene skal forstås ironisk? Verbalteksten bekrefter mistanken. Elvik hevder jo nettopp at den balanserte versjonen av virkeligheten ikke nødvendigvis gir det riktige bildet, selv om denne tekstnormen oppfattes som mest journalistisk korrekt. På samme måte gir den balanserte tegningen av Hagen det mest forvridde resultatet. Den er utelukkende satt sammen av de komponentene som gir best balanse: Ting som burde henge sammen, er stykket opp og limt sammen igjen (føttene er atskilt fra beina med en strek), vesentlige elementer er fjernet (hele overkroppen), detaljer er plassert der de ikke hører hjemme (øret er på låret), og hovedpoenget er snudd opp ned (hodet). Slik kan også en balansert avisartikkel være, sier tegningen.

Dette er et eksempel på en illustrasjon som neppe hadde gitt mening uten den tilhørende teksten. Hadde vi ikke visst at tegningene skulle handle om balanse, ville vi nok tolket dem annerledes. Den venstre tegningen kunne vi da lest som en metafor for hvordan Hagen *egentlig* er, altså som det "korrekte" bildet av ham. Det understrekes av at figuren er naken, altså er han i keiserens nye klær (som jo er en av Hagens yndlingsmetaforer), og vi gjennomskuer ham. Hjernen sitter mellom beina, og noe særlig handlekraft kan det ikke bli av en kropp uten armer. Hagen framstår som en hodefoting, slik små barn tegner mennesker uten overkropp, og det kan konnotere umodenhet. Dessuten er han bokstavelig talt tjukk i huet. Alt dette er i seg selv plausible tolkninger, men sett i sammenheng med verbalteksten gir balansetolkningen mer mening.

Det finnes imidlertid elementer som motarbeider den forståelsen. Jeg har sagt at det høyre bildet konnoterer ubalanse, siden hodet er større enn kroppen. Men et sånt misforhold er vanlig i alle personkarikaturer, det er faktisk en av de strengeste karikaturnormene. Ubalansetolkningen er derfor avhengig av at vi først tolker den venstre tegningen som en metafor for balanse.

Det er ikke så lett å oppfatte ironien i bildetekstene heller, og det skyldes særlig samspillet med overskriften. Vi må lese brødteksten ganske nøye før vi skjønner at «sant» og «korrekt» skal bety stikk motsatte ting, dvs. at «korrekt» skal oppfattes ironisk i bildeteksten, mens «sant» ikke skal leses ironisk i overskriften.

Det virker også litt forvirrende at det mest påfallende bildet står til venstre, og ikke til høyre. Det bryter jo med Kress og van Leeuwens gitt–nytt-mønster og dermed med vår intuitive bildegrammatikk. Men vi kan også lese illustrasjonen som en typisk før-og-etter-komposisjon, som i reklamen: Til venstre står Hagen slik han er (gitt), og til høyre ser vi hvordan han kan bli (nytt). Det gir jo mening hvis vi tenker på venstrebildet som metafor for den nåværende balansejournalistikken og høyrebildet som metafor for idealjournalistikken. Likevel spørres det om ikke det surrealistiske i venstretegningen hindrer oss i å godta den som noe gitt ved første øyekast.

Fargebruken støtter derimot opp under balansetolkningen. Den balanserte, men forvridde Hagen er utelukkende rød, mens den ubalanserte, "egentlige" Hagen er blåøyd og har både blå og røde striper på slipset og lommestørkleet. Disse fargene kan leses symbolsk på flere måter, både som symbol på politisk ståsted og som nasjonalfarger. Lesere som er kritiske til mediedekningen av Hagens politikk, vil kunne tolke det slik: I den kunstig balanserte journalistikken framstår en høyreorientert, blå politiker som om han er rød og dermed venstreorientert. Den balanserte Hagen står jo også til venstre på tegningen, mens den ubalanserte står til høyre. Den blå øyenskyggen på den "virkelige" Hagen kan videre leses som en metafor for at han egentlig er blåøyd, men at det ikke kommer fram når man skal balansere stoffet. De røde, hvite og blå stripene på slipset og lommestørkleet kan symbolisere Norge, eller kanskje heller de norske velgerne Hagen smykker seg med. Men det er også fargene i det amerikanske flagget, og siden USA er et viktig tema i verbalteksten, kan leseren her få

assosiasjoner fra Hagen til Joe McCarthy, som Elvik sammenlikner ham med i brødteksten, og som ble avslørt av nettopp kritisk, ubalansert journalistikk.

Uansett hvordan vi velger å tolke tegningens detaljer, er det klart at den bidrar til å trekke fram to aspekter ved teksten: Den bruker Carl I. Hagen som eksempel, og den peker på en opplagt urimelig oppfatning av hva som er en «korrekt» og «ukorrekt» framstilling.

Kommentatorbildet gir autoritet

I analysen av de to sportsartiklene (kapittel 5) kom vi inn på kommentatorbildet som fenomen. Også her ser vi at bilderammen er mindre enn hodet, men toppen av hodet er skåret av istedenfor å stikke ut av rammen, slik det gjorde i VG. Dette er en konvensjon for alle Dagbladets bylinebilder. Det eneste som skiller kommentatorbildet fra andre bylinebilder i avisa, er at det er større og mer avlangt – Elvik har godt med luft på hver side av seg. Når toppen av hodet kuttes på denne måten, får vi inntrykk av å komme ekstra nær innpå personen, og det styrker identifikasjonen med vedkommende. Som VG-sportens Truls Dæhli (kapittel 5) har Halvor Elvik et alvorlig blikk med lett sammentrukne øyenbryn, og han ser rett i kamera. Men det er to ting som skiller dette bildet fra VG-kommentatorbildet: For det første er det ikke mulig å se klesdrakta eller kroppsposituren til Elvik. Det gjør ham litt mindre autoritær enn Dæhli, og han får ikke på samme måte signalisert om han skal være folkelig eller bedrevitende. Imidlertid kompenserer den store barten for noe av dette; den signaliserer at han iallfall ikke er noen snobb. For det andre er bildet i svart-hvitt. Alle Dagbladets bylinebilder er det, mens VGs konsekvent er i farger. Det er lenge siden Dagbladet gikk over til å bruke fargebilder i alle andre sammenhenger – du finner ikke et eneste svart-hvitt nyhetsbilde lenger – men bylinebildene holder altså stand. Det kan her gi konnotasjoner til kommentarsjangerens lange historiske tradisjon, og kan derved være med på å oppvurdere kommentatoren til noe mer ærverdig. I tillegg oppfattes ofte svart-hvitt-portretter som noe stilfullt og litt intellektuelt; det er påfallende mange romanforfattere som har svart-hvitt-bilder av seg selv på omslaget. Og som en tredje funksjon synliggjør svart-hvitt-formatet forskjellen på journalister og andre avbildete personer. Samtidig som det gir kommentatoren ærverdighet, gir svart-hvitt-bildet derfor også et skinn av beskjedenhet: “Dette handler ikke om oss, men om *saken*.” Kommentatorbildet styrker således Elviks retoriske *ethos*: Både det faktum at det finnes et bilde, og den måten bildet framstår på, bygger opp hans troverdighet som avsender.

Nettversjonene setter Hagen henholdsvis mindre og mer i fokus

Handler denne teksten egentlig om Hagen? Eller handler den om kritisk journalistikk med Hagen som ett av flere eksempler? Svaret på det vil kunne variere, avhengig av hvilken versjon vi leser.

Vi har sett at papirversjonen bruker Hagen i illustrasjonen, men at denne også skal leses som en metafor for ulike typer journalistikk. Ingen av nettversjonene har noen slik tegning.

Den eldste nettversjonen, som ikke har illustrasjoner i det hele tatt, blir mindre Hagen-fokusert enn papirversjonen. Riktignok gir ingressen «Skriv hva Hagen sier, men spør aldri hvorfor» et signal om hvilken kontekst vi skal lese Murrow-anekdoten i, men det er et svakere signal enn de store tegningene gir. Denne versjonen legger derfor *mindre* vekt på Hagen enn papirversjonen gjør. Det blir i større grad en tekst om journalistiske normer.

Den oppdaterte nettversjonen har på sin side et fotografi av Hagen. I motsetning til tegningene er ikke dette bildet metaforisk – iallfall ikke like åpenlyst. Vi ser Hagen sittende bak et skrivebord på et kontor. Foran ham ligger det oppslåtte aviser, så han har nettopp sittet og lest. Nå har han derimot lagt hendene foran seg, oppå avisene, og satt blikket i kamera. Høyre hånd virker knyttet, og den venstre holder løst om knyttneven. Pease og Pease (2005) hevder at foldete hender kan uttrykke både selvtillit og frustrasjon, og jo høyere hendene holdes, desto mer frustrert vil man gjerne være. Hendene på bordet representerer en imøtekommenhet som er midt på treet. Samtidig kan knyttnever signalisere fiendtlighet eller forsvarsposisjon. I ansiktet ser vi antydning til et skjelmisk smil. Pease og Pease (ibid.) påpeker at det nettopp er kombinasjonen av foldete hender og smil som signaliserer selvtillit. Hagens kroppsspråk sier altså at han er selvsikker, men litt i forsvarsposisjon. Bildet forteller derimot ingenting om balansert og ubalansert journalistikk, slik Graffs tegning gjør. Det gjør ikke bildeteksten heller; også her prioriteres kritikken av Hagen framfor kritikken av de journalistiske normene: «**KYNISK?**: Carl I. Hagen utnytter konstruerte fiendebilder, mener Dagbladets kommentator.» Et av tekstens eksempler, det som skal knytte det teoretiske poenget til en aktuell og gjenkjennelig situasjon, framstår her som resonnementets konklusjon. Leseren vil derfor gå til denne teksten med en forventning om at den skal handle om Hagens umoral. Leserdebatten i kommentarfeltet under artikkelen illustrerer også at mange så nettopp dette som Elviks hovedpoeng. Denne versjonen av teksten er altså *mer* Hagen-fokusert enn papirversjonen.

Har Dagbladet.no fjernet tegningen og lagt til Hagen-bildet for å fordreie meningen i teksten? Nei, det er nok heller en spesiell tekstnorm for nettekster som har slått inn: Nettavisartikler bør ha en illustrasjon, for da blir de lettere og mer underholdende å lese. Imidlertid blir Graffs tegninger nesten aldri brukt på Dagbladet.no. Det kan skyldes at de er for store for nettformatet, eller det kan være opphavsrettsmessige årsaker. Og siden kommentarsjangeren er nedprioritert i Dagbladet.no (i motsetning til leserbloggene, som i 2006 har sin faste plass på hovedsida), blir den vanligste løsningen da å droppe illustrasjonen, som i den første nettversjonen her. Men når tekstene omtaler et fenomen det er lett å finne bilder av, for eksempel en kjent politiker som Carl I. Hagen, koster det ikke mye tid og krefter å legge inn et arkivfoto. Risikoen er naturligvis at man illustrerer det tekstaspektet som lettest lar seg bildelegge, og ikke nødvendigvis det som er tekstens hovedpoeng.

Ingen av nettekstene har forresten noe bilde av kommentatoren. Det kan svekke både kommentatorens og kommentarens troverdighet ytterligere. Imidlertid ser vi at *blogger* ofte utstyres med forfatterbilde. Kanskje denne tekstnormen vil smitte over på kommentarsjangeren med tiden?

Den subjektive analyse

Kommentatoren skal ikke stå til ansvar for andre enn seg selv. I motsetning til en nyhetsjournalist kan hun – eller rettere sagt *bør* hun – derfor la sine egne meninger skinne igjennom for å etterleve sjangerens tekstnormer. Det er ikke det samme som å være usaklig, for den gode kommentator tar leserne på alvor og belegger synspunktene sine grundig. Videre er det et sjangerkjennetegn at kommentatoren *analyserer* et fenomen, løfter blikket og setter ulike aspekter i sammenheng for leseren. Her skiller den seg fra et debattinnlegg, som *argumenterer* direkte for et bestemt standpunkt istedenfor å analysere. Elvik er således mer opptatt av å forklare hvordan balansenormen fungerer i praksis, enn å agitere for mer kritikk av Carl I. Hagen. Vi skal nå se mer detaljert på hvordan han gjennomfører sin subjektive analyse.

Kultur- og situasjonskontekst: fem aktuelle hendelser

«Sant og ubalansert» er en metakommentar, dvs. en kommentar om kommentarjournalistikk og andre kritiske pressesjangerer. Elvik tar utgangspunkt i fem aktuelle hendelser og setter disse i sammenheng med hverandre. Den hendelsen som har utløst kommentaren, er etter alt å dømme Robert Fisks innlegg på den bransjeinterne SKUP-konferansen et par dager tidligere. SKUP er en forkortelse for Stiftelsen for en kritisk og undersøkende presse, en organisasjon som har eksistert siden 1990 (formelt stiftet i 1991) (Om SKUP, 2003). SKUP-prisen er en ærefull pris i norsk journalistikk, og aviser som har fått den, nevner det gjerne som motargument hvis de blir kritisert for å være overflatiske eller spekulative. Per 2006 har Dagbladet vunnet én SKUP-pris (i 1992), mens Aftenposten har vunnet fire (1991, 1999, 2000, 2005) og VG fem (1995, 1998 [to stk.], 2001, 2003) – for å holde oss til avisene jeg analyserer i denne boka (SKUP-prisen, 2005). SKUP deler også ut diplomer til gode bidrag som ikke når helt opp i konkurransen, og her har Dagbladet fått tre, mot Aftenpostens sju og VGs hele seksten (SKUP-prisen, 2004). Når Elvik peker på manglende kritisk journalistikk i dagens presse, er det altså hans egen avis som kommer dårligst ut av de store riksavisene, sett i en SKUP-kontekst. Kritikken blir dermed en form for selvkritikk.

Hendelse nummer to er et ferskt utspill fra Carl I. Hagen, der han skal ha krevd «en politisk egenerklæring» av kommentatorer som skal skrive om Fremskrittspartiet (segment 31). Elvik sikter trolig til en debatt mellom Hagen og Per Edgar Kokkvold på NRK P2s Dagsnytt Atten 30.3.2006, altså fem dager før denne kommentaren stod på trykk. Her oppfordret Hagen flere navngitte politiske journalister til å redegjøre for hvilket parti de stemmer på.

Den tredje aktualiteten er Siv Jensens reaksjon da en Oslo-lege ble drept av en algerisk pasient 29.3.2006, altså dagen før den nevnte radiodebatten. Elvik skriver at Jensen «øyeblikkelig [gjorde] drapet til en sak om innvandring, ikke til en sak om psykisk helsevern» (segment 26). Det henspiller antakelig på VG-artikkelen «– Nå er det nok» fra 31. mars, der ingressen lyder: «Frps påtropsende sjef, Siv Jensen, har fått nok av at asylsøkere dreper. Hun krever at asylsøkere skjermes fra samfunnet til de eventuelt har fått asyl og at behandlingstiden kuttes kraftig.» Brødteksten åpner slik: «VG bringer i dag en oversikt som viser at asylsøkere siden 2000 har begått åtte drap og en kapring i Norge.» Vi kan derfor spørre oss om det er Jensen eller mediene som gjør drapet til en sak om innvandring. Jensen uttaler imidlertid ifølge VG at asylsøkere «får vente med å komme inn i samfunnet vårt til søknaden er behandlet. De som sliter med psykiske problemer, må få hjelp på mottaket og ikke få vandre rundt i Norge. Da får vi slike meningsløse tragedier som vi nettopp har vært vitne til».

Videre viser Elvik til to aktuelle filmer. Den ene, «Good night and good luck», går på kino idet kommentaren publiseres, og handler om en berømt kritisk journalist. Den har gjennomgående fått gode anmeldelser i pressen (terningkast 6 i Dagbladet, 5 i VG og Aftenposten). Mange filminteresserte lesere vil derfor ha positive konnotasjoner til denne filmen og dens budskap.

Film nummer to er av et ganske annet kaliber. Det dreier seg om Erling Borgens kritiske dokumentar «Et lite stykke Norge», som viser at fredsnaasjonen Norge er innblandet i krigsvirksomhet og tvilsom våpenhandel. Filmen skulle vært vist på NRK, men kanalen mente den var for ensidig, dårlig dokumentert og feil vinklet i forhold til hva de hadde forventet, og valgte derfor å ikke vise den.²² Imidlertid ble filmen vist på den før nevnte SKUP-konferansen, og det er denne visningen, og Dagbladet.nos anmeldelse av den, som Elvik viser til i sin kommentar.

Disse fem aktuelle hendelsene koplel Elvik til en amerikansk kontekst: amerikansk krigshistorie, amerikanske politikere og det amerikanske mediesamfunnet. Han viser også indirekte til samtidige norske medieoppslag om Carl I. Hagen. Vi skal nå se hvordan kommentaren skaper en forbindelse mellom disse kontekstene.

Komposisjonen kryssklipper

Elvik baserer mye av argumentasjonen sin på sammenlikninger og eksempler. Det gjenspeiles i komposisjonen, som kan deles inn i sju hovedblokker:

1. Ed Murrow avslørte at Joe McCarthy utnyttet konstruerte fiendebilder i USA (segment 5–17)
2. Carl I. Hagen og Siv Jensen utnytter også konstruerte fiendebilder (segment 18–26)
3. New York Times driver god kritisk journalistikk (segment 27–30)

22. Den ble derimot vist i omredigert versjon på TV 2 9.5.2006, og senere i reprise.

4. Carl I. Hagen vil nekte norske journalister å drive god kritisk journalistikk (segment 2–4, 31–43)
5. Robert Fisk oppfordrer journalister til å tenke mer kritisk og mindre balansert (segment 44–47)
6. Balansenormen står derimot i veien for kritisk journalistikk, jf. Dagbladet.no (segment 1, 48–63)
7. Dette paradokset forverres av at de som kritiseres, nekter å stille opp (segment 64–69)

Elvik kryssklipper mellom norske og utenlandske – særlig amerikanske – politikere og journalister. Overgangene fungerer språklig sett godt, fordi hver ny blokk tar utgangspunkt i noe som allerede er kjent for leseren. Hvor relevante de ulike koplingene er, derimot, kommer mer an på leserens politiske synspunkter.

Elvik åpner med en referanse til en aktuell film og får på den måten introdusert Murrow/McCarthy-temaet. Så knytter han en forbindelse fra McCarthy til Hagen, og derfra videre til Siv Jensen. Overgangen fra Jensen til Nixon og New York Times lugger litt mer, men siden Elvik allerede har etablert en amerikansk kontekst i åpningsblokken, mister vi ikke tråden. Så vender han tilbake til Hagen ved å kople ham til New York Times' kommentarsjanger igjen. Hagens utspill om kommentarjournalistikken leder videre til Fisks indirekte kommentar til den slags, før Elvik eksemplifiserer Fisks poeng ved å vise til en tekst på Dagbladet.no. Konklusjonen samler trådene fra både USA- og krigstematikken. Slik får Elvik knyttet balanseproblemet til alle de fem aktuelle situasjonskontekstene. Det gjør teksten enhetlig og sammenhengende. Både kohesjonen (eksplisitt tekstsammenheng) og koherensen (logisk indre sammenheng) er god – igjen forutsatt at man aksepterer Elviks politiske koplinger.

Krigsdiskursen gjennomsyrrer teksten

Det er interessant at samtlige eksempler som Elvik kryssklipper med beskrivelsen av Hagens retorikk, er hentet fra en krigskontekst. McCarthy og Murrow koples til den kalde krigen, Nixon og New York Times til Vietnamkrigen, Fisk til Israel–Palestina-konflikten og annen verdenskrig, og Dagbladet.no til Borgens film om krig og våpenhandel. Sluttavsnittet trekker inn forsvarsministere og viser til Irak-krigen.

Dette understreker for det første at den generelle balanse- og objektivitetstematikken skal forstås som svært alvorlig. Faktisk blir den så alvorlig at artikkelen hadde stått støtt på egne bein selv om vi hadde klippet vekk alt som har med Hagen og Fremskrittspartiet å gjøre, dvs. blokk 2 og 4 i brødteksten samt stikktittelen/ingressen og illustrasjonen/bildet.

For det andre knytter dette Carl I. Hagen og Siv Jensen både direkte (segment 18, 24 og 31) og indirekte til krigstematikken. Deres politiske spill blir nærmest en form for krigshandlinger som journalistene må behandle med samme alvor som ekte kriger. Krigsdiskursen kommer også til syne gjennom metaforer i omta-

len av Hagen: «Hagen har vokst seg stor på en kynisk utnyttelse av konstruerte *fiendebilder*» (segment 19), «I Hagens verden er han regelrett *forfulgt* av alle rad-disene som jobber i mediene» (segment 33–34). Sammenlikningen kan dessuten være eksplisitt: «Det er gull for en politiker *eller general* som stiller små krav til *presisjon* eller korrekthet, og som mangler sperrer for overdrivelser og *propaganda*» (segment 41–43). Innen denne krigskonteksten vil «presisjon» kunne konnotere presisjonsbomber, og «propaganda» kan konnotere krigspropaganda à la Joseph Goebbels. I konklusjonen kaller Elvik dessuten andre politikere (Bush, Rumsfeldt og Krohn Devold) eksplisitt for «krigere».

På denne bakgrunn er det interessant at teksten likevel framstår som en tekst om Carl I. Hagens politikk, iallfall i to av de tre versjonene. Det er nemlig ingenting i illustrasjoner eller paratekster som bærer bud om krigsdiskursen. Gjør gjerne tankeeksperimentet å fjerne stikktittelen i papirversjonen (som like gjerne kan være valgt av desken som av journalisten) og erstatte tegningen av Hagen med en tilsvarende karikatur av en anonym soldat. Hva skjer? Jo, kommentaren handler med ett om hvordan journalistiske normer favoriserer bestemte politikeres versjon i krigsspørsmål. Hagen nevnes verken i innledningen eller i avslutningen, han trekkes bare inn som et norsk eksempel på en politiker som vil opprettholde den tekstnormen Elvik kritiserer.

Språket er subjektivt

Elvik bruker flittig metaforer, presupposisjoner, implikaturer (implisitte konklusjoner), ironi og ladde ord for å signalisere sin egen holdning til det eller dem han skriver om. Her er noen få eksempler på hvordan en modelleser vil kunne tolke dette:

Metafor	Mulig modellesertolkning
Da <i>sprakk</i> senatoren (segment 15)	Senatoren var et troll, eller han satt i en boble
Carl I. Hagens <i>siste sprell på denne arenaen</i> (segment 31)	Hagen har oppført seg umoralsk mot kommentarjournalister både nå og tidligere
... før de kunne få <i>sertifikat</i> til å analysere Fremskrittspartiet (segment 32)	Hagens krav er helt absurd

Presupposisjon	Mulig modellesertolkning
Da Richard Nixon <i>spredte sin desinformasjon</i> om Vietnamkrigen (segment 27)	Nixon villedet mediene ut fra onde hensikter
Hagen er blitt <i>avslørt</i> i mediene (segment 22)	Hagen villeder folk bevisst
[Jensen gjorde] <i>øyeblikkelig</i> drapet til en sak om innvandring (segment 26)	Jensen trakk for raske konklusjoner

Implikatur	Mulig modellesertolkning
Han forsvant ut av politikken og døde et par år seinere <i>av fyll</i> (segment 16–17)	Senatoren ble fyllick fordi han mistet jobben, og det var vel fortjent

Merk også hvordan ironi brukes som et effektivt virkemiddel i begge de to blokkene som handler om Hagen, men nesten ikke ellers. Elvik hevder Hagen har rakk ned på «latsabber i Finnmark, trygdesnyltende alenemødre og den gjennomgående storslageren som i alle år har vært INNVANDREREN» (segment 20–21). Videre føler Hagen seg «regelrett forfulgt av alle raddisene som jobber i mediene» (segment 33–34). Ironien gir modelleseren et signal om at Hagens vurderinger i seg selv er absurde. Dermed behøver ikke Elvik å argumentere for at finnmarkinger faktisk er hardtarbeidende, at alenemødre slett ikke snylter på trygda, at innvandrere ikke bør kritiseres, og at journalistene ikke er venstreorienterte radikalere som systematisk motarbeider Hagen. På den måten konstruerer Elvik en modelleser som allerede er enig med ham i kritikken av Hagen, slik at han kan bruke denne felles forståelsen til å underbygge sitt mer teoretiske poeng om balansenormen i journalistikken.

Hvilken funksjon har denne teksten?

I sitt forsøk på å si noe om journalistikkens vesen får Elvik selv merke tekstnormenes makt og muligheter. Ulike normer for bildebruk på papir og nett fører til tre ulike visuelle hovedbudskap, og dermed antydes det tre ulike måter å lese verbalteksten på. Men samtidig utnytter kommentatoren normen om subjektiv analyse til å utvise en grad av journalistisk selvrefleksjon som kan ha dårlige kår i de journalistiske sjangrene som streber etter objektivitet – særlig nyhets-sjangrene. Og Elviks formål med artikkelen er jo nettopp å synliggjøre hvordan tekstnormer i ulike sjangere påvirker hva slags virkelighet sjangeren kan formidle. Han driver derfor selv en form for diskursanalyse. I eksempelet med

legedrapet viser han også hvordan Siv Jensen (og enkelte medier) valgte å trekke på en innvandringsdiskurs istedenfor en helseverndiskurs.

Journalistidealene problematiseres

Når man analyserer kommentarsjangere som dette, bør man naturligvis *analysere* journalistens resonnementer, ikke *spinne videre* på dem. Men i dette tilfellet tar Halvor Elvik opp poenger som er svært relevante for analysearbeidet i denne boka. Derfor skal jeg gjøre et lite unntak og sette påstanden om at «kravet til objektivitet i journalistikken er makthaveres redskap til å kontrollere ubehagelig informasjon», i en noe større kontekst.

Ifølge Elvik står altså journalistikkens balansenorm i veien for kritisk, sannhetssøkende journalistikk. Balansenormen tar utgangspunkt i hva som skal være journalistikkens oppgave i samfunnet. Her er naturligvis meningene delte, men de fleste er likevel enige om at journalistikken skal være kritisk og granskende overfor makthavere, samtidig som den skal formidle vesentlig samfunnsinformasjon på en upartisk måte. For å ivareta disse idealene best mulig har journalistikken utviklet visse tekstnormer som skal hindre tekstene – særlig nyhetsstoffet – i å bli for subjektive og manipulerende. Én slik tekstnorm er kravet om balanse i en framstilling. Balansenormen krever at dersom du siterer en kilde på et bestemt synspunkt, bør du også la en kilde med det motsatte synspunktet slippe til. Tanken er at man dermed viser begge sider av en sak og lar leseren trekke konklusjonen.

Balansenormen fungerer i de fleste sammenhenger helt utmerket. Den som får kritikk i pressen, har krav på å få forsvare seg – såkalt tilsvarerett. Dessuten finnes det ofte flere sider av en sak, og det bør fram. Imidlertid er det alltid en fare for at det som skal være en rådgivende norm for etisk høyverdig journalistikk, i praksis blir en rutinepreget metodeøvelse isteden. Ekstrøm og Nohrstedt (1996) har vist at journalister ofte ser en nyhet som både godt formidlet og kritisk vurdert hvis den setter motstridende meninger opp mot hverandre, altså forteller om en konflikt. Det kan derfor bli vanskelig å lage nyheter ut av stoff som ingen er uenige om, selv om det er vesentlig informasjon.

Et eksempel: Da det ble innført nye norske rettskrivningsregler 1. juli 2005, ble jeg oppringt av Kanal 24. Journalisten trengte tips om personer eller organisasjoner som var imot de nye skrivereglene. Vi kom fram til en del potensielle kilder, men det viste seg at samtlige syntes reformen var en god idé, både nynorsk-, bokmåls-, riksmåls- og samnorskfolk. Dermed ble det ikke noe innslag om de nye reglene på Kanal 24 – det var ikke mulig å skape noen konflikt, og saken ville framstått som ubalansert. Det brøt med presselogikken å fortelle at Språkrådet hadde gjort et vedtak som hadde bred støtte, og som lytterne trengte å vite om. Riktignok hadde VG 30. juni 2005 allerede informert om hovedtrekkene i reformen, men VG-artikkelen tok ikke opp reaksjonene blant språkfolk og -organisasjoner, som jo var Kanal 24s vinkling.

Et annet problem med balansenormen er at den kan utelukke andre nyanser enn ytterpunktene i en sak. Full polarisering skaper best forståelse for hva

saken dreier seg om, vil mange journalister si, men det kan også skjule at mange mener sannheten ligger et sted midt imellom. Idealet om at «ulike syn kommer til uttrykk», slik det er nedfelt i Vær varsom-plakatens punkt 1.2, kan dermed bli redusert til en norm om at to *motsatte* syn skal komme til uttrykk.

Og selv om journalisten lar ulike syn komme til uttrykk, betyr ikke det at hvert synspunkt automatisk skal tillegges like mye vekt. Et tredje problem ved balansenormen oppstår dermed når journalisten setter et syn som støttes av svært mange, opp mot et syn som støttes av svært få, uten å påpeke denne forskjellen. Klimaforskerne Rasmus Benestad og Øyvind Nordli tar opp dette i et debattinnlegg i fagbladet Journalisten 13.1.2006. Tittelen på innlegget er «Sannhet eller balanse?», temmelig likt Elviks kommentartittel «Sant og ubalansert». Poenget til forskerne er at journalister som skriver om klimaendringer, altfor ofte slipper til de såkalte klimaskeptikerne, altså dem som tror at klimaendringene ikke er menneskeskapt. Disse utgjør en forsvinnende liten del av forskningsmiljøet, men fordi journalistene vil ha balanse, får klimaskeptikerne likevel relativt mye spalteplass, hevder Benestad og Nordli. De mener dette fenomenet er et generelt problem i forskningsformidling, og peker på forholdet mellom darwinister og kreasjonister som et parallelt eksempel. Løsningen ligger i deres øyne i at journalistene tilegner seg bedre vitenskapelig kompetanse, men det krever samtidig at de også forholder seg kritisk til balansenormen.

Vi må naturligvis også spørre oss om *hva slags balanse* journalistikken eventuelt trenger. Er det synspunkter i enkeltsaker som skal balanseres mot hverandre, er det mer generelle verdisystemer, eller er det kanskje ulike tekstnormer?

Spørsmålet koker gjerne ned til hvilke metoder journalistene kan bruke for å etterleve sine etiske idealer i praksis. Ekström og Nohrstedt (1996:108) har lagd en oversikt over ni tenkbare former for kritisk nyhetsjournalistikk, der nivå 1 er minst kritisk og nivå 9 mest kritisk:

1. *Kritikk som markert integritet*, dvs. at journalisten stiller selvstendige, kritiske spørsmål til intervjupersonene istedenfor å være mikrofonstativ.
2. *Kritikk som kildekritikk*, dvs. at journalisten undersøker flere kilder til en påstand og vurderer kildenes troverdighet.
3. *Kritikk som en sammenhengende reportasjeserie*, dvs. at avisa publiserer en rekke artikler som setter søkelys på et bestemt samfunnsproblem.
4. *Kritikk som nyhetsvurdering med samfunnskritiske implikasjoner*, dvs. at redaksjonen prioriterer de nyhetene som fokuserer på maktmisbruk eller ofre.
5. *Kritikk som imøtegåelse og polarisering*, dvs. at journalisten setter to eller flere syn opp mot hverandre.
6. *Kritikk som enkelttekster under falsk identitet*, dvs. at journalisten selv eller hennes medhjelpere tester hypoteser ved å utgi seg for å være noen andre enn de er.
7. *Kritikk som retoriske spørsmål*, dvs. at journalistens holdning til saken kommer tydelig fram gjennom spørsmålene til intervjuobjektene.

8. *Kritikk som undersøkende/granskende journalistikk*, dvs. at journalisten over lengre tid jobber systematisk for å avdekke misforhold i samfunnet av offentlig interesse.
9. *Kritikk som selvkritikk, refleksivitet og institusjonalisert diskusjon rundt ens egen virksomhet*, dvs. at journalisten setter journalistikken under lupen.

På bakgrunn av intervjuer og observasjon i redaksjoner konkluderer Ekström og Nohrstedt med at nivå 1–7 er hyppig brukt. Det er fordi kritikken her kan reduseres til mekaniske formgrep og utføres raskt. Nivå 8 og 9, derimot, krever mer tid og etisk refleksjon og er mindre forutsigbar. Derfor ser vi langt mindre av den, skriver Ekström og Nohrstedt. Halvor Elviks kommentar kritiserer journalistikk som ligger på nivå 5. Selv ligger kommentaren på nivå 9.

Rom for selvkritikk

Kommentaren retter først og fremst skytset mot sitt eget mediehus. Som nevnt er Dagbladet dårligst i SKUP-klassen av de tre store. I tillegg retter Elvik et direkte angrep mot Dagbladet.nos anmeldelse av filmen til Erling Borgen. Er ikke dette å skite i eget reir?

Vi bør heller se det som et signal om to viktige tendenser i journalistikken. For det første tydeliggjør det hvordan nettaviser som Dagbladet.no begynner å bli ganske selvstendige og løsrevne fra sine moderorganer.²³ I 2006 utgis papiravisa Dagbladet og nettavisa Dagbladet.no av to forskjellige selskaper, henholdsvis AS Dagbladet og DB Medialab AS. Begge disse selskapene tilhører så igjen det felles konsernet AS Avishuset Dagbladet. Dette fører til enkelte situasjoner som kan virke pussige for en vanlig leser, slik som at Dagbladet forteller hva Dagbladet.no forteller at noen i Dagbladet har sagt:

– En skal aldri foregripe en avgjørelse, men vi mener dette ligger trygt innenfor ytringsfriheten. Jeg kan forstå at det vekker reaksjoner. Og klagen tar vi selvsagt alvorlig, men jeg frykter ikke at Dagbladet blir felt, sier [Dagbladets konstituerte ansvarlige redaktør] Helle til Dagbladet.no (trykt i Dagbladet 26.7.2006).

På samme måte kan man drive kritisk journalistikk på tvers av selskapsgrensene istedenfor selvkritikk internt i konsernet. Elviks kritikk av filmanmeldelsen på Dagbladet.no er et eksempel på dette.

Men kommentaren ble jo også lagt ut på Dagbladet.no? Og de manglende SKUP-prisene viser da like mye papiravisas mangel på gravejournalistikk? Ja, og derfor synliggjør Elviks kommentar for det andre hvordan kommentarsjangeren har mulighet til å problematisere forhold som tas for gitt andre steder i eget hus – slik som tekstnormene for god nyhetsjournalistikk. Magne Lindholm

23. Samtidig ser vi tendenser til det motsatte. VG antyder høsten 2006 at papir- og nettredaksjonene nå skal jobbe tettere sammen enn tidligere (Krumsvik 2006).

(1994:120) formulerer seg slik i et essay om den trivielle, forutsigbare nyhetsfortellingen med helter, skurker og ofre:

Ledere og kommentarer forteller ofte en annen historie [enn nyhetene]. Selv i tabloidavisene er de overraskende forstandige. Men de redaktørene som skriver slike tekster, vokter seg vel for å la analysene sine sive inn på desken i nyhetsredaksjonen. Det ville rasere nyhetsproduksjonen. Nyhetsmedienes sentrale ideologiske budskap finner man ikke i lederne. Det står på nyhetsplass.

Når vi analyserer ledere og kommentarer, vil vi derfor ofte avdekke ganske annerledes verdier og ideologier enn dem som skinner igjennom i nyhetene. Det er fordi sjangrene følger hver sin indre logikk, hver sine tekstnormer. Det kan være større ideologiske forskjeller mellom en kommentar og en nyhet i én og samme avis enn mellom to kommentarer eller to nyheter i helt forskjellige aviser. Hvis vi ønsker å opprettholde en meningsdifferensiert presse, trenger vi derfor ikke bare et mangfold av aviser. Minst like viktig er et mangfold av sjangere, og da er kommentarsjangeren helt sentral.

Litteratur

- Benestad, Rasmus og Øyvind Norli (2006): «Sannhet eller balanse?» *Journalisten* 13.01.2006, s. 12.
- Dagbladet*, 04.04.2006, s. 3: «Sant og ubalansert».
- Dagbladet*, 26.07.2006, s. 58: «Klager Dagbladet inn for PFU».
- Dagbladet.no*, 04.04.2006a: «Sant og ubalansert». URL: <http://www.dagbladet.no/nyheter/2006/04/04/462718.html> [lesedato: 15.08.2006].
- Dagbladet.no*, 04.04.2006b: «Sant og ubalansert». URL: <http://www.dagbladet.no/nyheter/2006/04/04/462754.html> [lesedato: 15.08.2006].
- Ekström, Mats og Stig Arne Nohrstedt (1996): *Journalistikens etiska problem*. Stockholm: Rabén Prisma.
- Hammerfeld, Jon Reidar (2006): «Hva gjør vi for å holde på leserne?» I Rune Ottosen og Andreas Ytterstad (red.): *Nettavisser, flermedialitet og den nye journalistrollen. En seminarrapport*. HiO-rapport nr. 9/2006. Oslo: Høgskolen i Oslo.
- Krumsvik, Arne (2006): «Kampen om nettet». *Dagens næringsliv* 12.10.2006. URL: <http://home.hio.no/~arnehk/publications/061012-DNs71.htm> [lesedato: 13.10.2006].
- Lindholm, Magne (2004): «Det trivielles triumf». *Samtiden* nr. 1/2004, s. 115–126.
- Om SKUP* (2003). Oslo: Stiftelsen for en kritisk og undersøkende presse. URL: http://www.skup.no/Om_SKUP [lesedato: 15.08.2006].
- Pease, Allan og Barbara Pease (2005): *Kroppsspråk*. Oslo: Cappelen.

SKUP-prisen (2004). Oslo: Stiftelsen for en kritisk og undersøkende presse.

URL: <http://www.skup.no/SKUP-prisen/Vinnere/241> [lesedato: 15.08.2006].

SKUP-prisen (2005). Oslo: Stiftelsen for en kritisk og undersøkende presse.

URL: <http://www.skup.no/SKUP-prisen> [lesedato: 15.08.2006].

VG, 30.06.2005, s. 28: «Ikke fortvil – nå blir det lettere å skrive norsk».

VG, 31.03.2006, s. 6: «– NÅ ER DET NOK».

Foto: SCANPIX

Miljøvernministeren stanset boligdrømmen

- SVÆRT SKUFFET

Opprørt Røkke til VG i natt

● SIDE 8 og 9

Sogne-
prest

JAGER ONDE ÅNDER i eldrebolig

● SIDE 11

VG

Nr. 11
Torsdag
12. januar
2006
Uke 2
Kr. 10,00

Marinejegere skulle borde «Elektron» i

Foto: FORSVARET

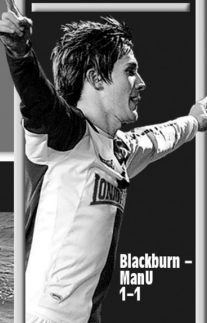
HEMMELIG OPERASJON

Ville ta tråleren med makt,
men helikopteret måtte snu

7 052960 808472

● SIDE 6 og 7

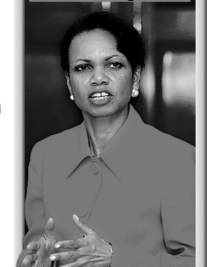
Blackburn -
ManU
1-1

Gamsten hyllert etter STJERNE- TREFF

● SPORTEN SIDE 1

VG hjelper deg
STOR
TEST
av hjemme-PC

● SIDE 24 og 25

Condoleezza TRUET NORGE

● SIDE 12 og 13

Foto: AP

Foto: REUTERS

VILLE BO

tråler i hemmelig

DRAMA I HAVET: Den russiske tråleren «Elektron» (i midten) fotografert i Barentshavet på vei mot russisk farvann under dramaet i oktober i fjor. Til venstre en russisk tråler og til

Av ALF BJARNE JOHNSEN og TOM BAKKELI

I største hemmelighet var en gruppe norske elitesoldater på vei ut i Barentshavet for å borde den russiske tråleren «Elektron».

Men styrken måtte snu fordi deres helikopter ikke ville klare flyturen.

«Dette hittil ukjente dramaet i Barentshavet i oktober, som VG kan avsløre i dag, tyder på at myndighetene hadde vilje til å bruke betydelig makt mot den russiske tråleren.

Men Forsvaret maktet ikke å få soldatene helt fram slik at de kunne aksjonere slik man hadde tenkt.

Spesialsoldatene, som trolig kom fra Marinejegerkommandoen i Ramsund, var forberedt på å ta seg om bord og med makt overta kontrollen over «Elektron».

Befri

De skulle også befri de to norske kystvaktinspektorene som ble holdt tilbake på det russiske fartøyet.

Ifølge VGs opplysninger måtte operasjonen avbrytes fordi helikopteret med marinejegerlaget om bord ikke var i stand til å fly så langt ut i Barentshavet.

Kilder i regjeringssystemet bekrefter overfor VG at et lag

med topprente soldater fra Forsvarets Spesialkommando ble engasjert i «Elektron-saken».

Også politimesteren i Troms, Truls Fyhn, er orientert om den påtenkte, men mislykte aksjonen:

– Jeg er kjent med at marinejegerne var på vei, og at de måtte snu. Jeg vet ikke hvorfor.

Det har vært ulik informasjon om dette. Jeg må bare ta til etterretning at det ikke var mulig å borde under de rådende forhold, sier Fyhn til VG.

Men Forsvarsdepartementet vil hverken bekrefte eller benekte at den hemmelige spesialstyrken ble beordret nordover.

– Generelt kommenterer vi aldri operasjonelle forhold rundt spesialstyrkene, sier statssekretær Espen Barth Eide (Ap) til VG. Regjeringen

Marinejegere måtte snu på grunn av for svakt helikopter

har fått kritikk for at man ikke bordet «Elektron» og tvang fartøyet til norsk havn, slik prosedyren er når Kystvakten har avslørt

brudd på fiskeribestemmelse i verne-sonen rundt Svalbard. «Elektron» satte i

stedet kursen mot russisk territorium.

Først etter fem døgn, da tråleren var tilbake i russisk farvann, ble den oppbrakt av russerne, og de to norske kystvaktinspektorene ble fraktet tilbake til KV «Tromsø».

Myndighetene har fastholdt at det var været og operasjonelle forhold som gjorde at bording var uforsvarlig fordi liv kunne gå tapt.

Dette uttalte utenriksminister Jonas Gahr Støre i et NTB-intervju 22. desember:

«De ønsket å borde båten. Men de anså at kombinasjonen av vær, lys, bølger og sikkerheten til de to norske om bord og, som jeg også har hørt, væremåten til kapteinen, tilsa at det ble slik det ble,» sa utenriksministeren.

Ikke kjent

VGs opplysninger viser imidlertid at Forsvaret var villig til å bruke langt skarpere virkemidler enn det som til nå har vært kjent, for å borde «Elektron».

Etter hva VG forstår, fikk Forsvaret grønt lys fra Regjeringen til å engasjere soldatene, som har ekstrem kompetanse i blant annet bording og kommandovertagelse av skip, og å fly dem ut til KV «Tromsø».

Men det viste seg å være umulig i det dårlige været. Underveis skal det ha gått opp for helikopterpilotene at de brukte for mye drivstoff til å ta seg fram i den kraftige vinden. Helikopteret var for tungt lastet og hadde for liten drivstoffkapasitet til å klare turen.

Dermed måtte helikopteret med marinejegerne om bord vende tilbake til fastlandet med uforrettet sak.

De seks Lynx-helikoptrene som Kystvakten disponerer, har klare operative begrensninger og kan ikke fly særlig langt med mye vekt. For lengre flyginger må helikoptrene utstyres med en ekstra driv-

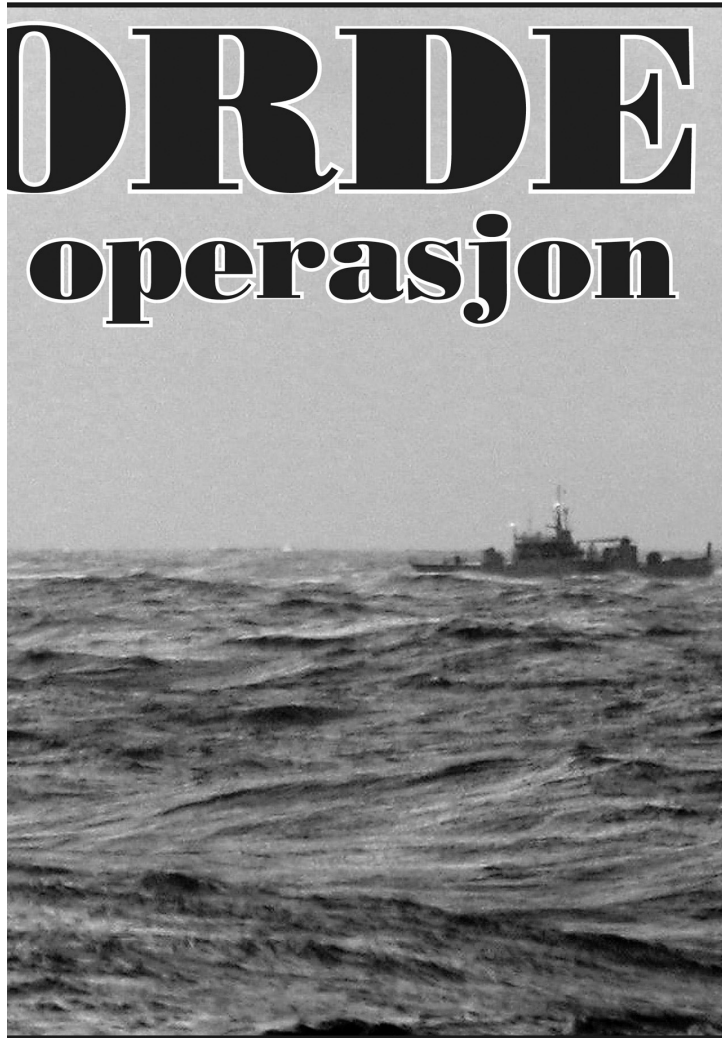
Politiet sliter

Norsk politi sliter med å komme videre med sin etterforskning i «Elektron»-saken.

Troms politidistrikt venter fortsatt på svar fra russerne på rettsanmodningen som ble sendt til russiske myndigheter fra Justisdepartementet i desember.

– Vi har bedt om å få avhørt kapteinen og redøren, og foreta et rettslig avhør som kan brukes i en eventuell hovedforhandling i Norge, sier politimester Truls Fyhn i Troms.

høyre kystvaktsskipet KV «Marlene Østervold».

FORBEREDT: Norske marinejegerer under øvelse med Forsvarets Lynx-helikoptre i Ramsund i Nordland. Foto: TERJE MORTENSEN

stofftank. Dermed er det mindre plass til passasjerer og annen last.

Nye helikoptre

– Når det gjelder helikoptrene, så kan jeg si at det kommer en betydelig forbedring når vi får de nye NH 90-helikoptrene som vil være operative i 2007–2008.

Enkelt sagt kan de løfte mer og fly lenger, sier statssekretær Espen Barth Eide til VG.

– Dermed var det umulig med dagens kystvakthelkop-

tre å fly inn styrker som kunne borde «Elektron»?

Kystvakten mente og mener at de egnede kreftene til å kunne borde, med de begrensningene som lå i været, var om bord, sier statssekretæren.

Pressetalsmann John Espen Lien ved Landsdelskommando Nord-Norge i Bodø, som ledet «Elektron»-operasjonen fra land, vil ikke kommentere VGs opplysninger.

E-post: alf.bjorne.johnsen@vg.no
tom.bakkei@vg.no

HOLDT TILBAKE: Richard Storås og Henning Thune fra KV «Tromsø» ble holdt tilbake mot sin vilje om bord på den russiske tråleren. De norske marinejegerne skulle hente dem. Foto: SCANPIX

– Statoil og Hydro skal være glade

Av BJØRN HAUGAN

En av de fremste Russland-eksperter ved Norsk Utenrikspolitisk Institutt (NUPI) sier Statoil og Hydro kunne bli rammet kraftig hvis norske soldater hadde bordet russiske «Elektron».

– Statoil og Hydro skal være glade for at de norske soldatene aldri

nådde frem til «Elektron». Det kunne fått konsekvenser for deres deltagelse i Shtokman-utbyggingen, sier NUPI-forsker Jacob Godzimirski, som har russisk utenriks- og sikkerhetspolitikk som spesialfelt.

– Slik situasjonen nå ble taklet, var det en del leven i mediene, men de offisielle russiske reaksjonene var avdempet. Hvis Norge hadde satt om bord soldater, ville det blitt mye mer ras-

maskrik. Da ville den russiske bjørnen brølt, sier han.

Stormakt

– For det er slik at Norge er et lite land og Russland fortsatt en stormakt. Militær bruk reagerer de alltid på. Det vekker internasjonal oppsikt og setter i gang helt andre følelser i Russland. Da må russiske myndigheter markere seg, sier Godzimirski. Han har polsk

opprinnelse og har vært ved NUPI i ti år.

– Det ville først og fremst gitt politiske konsekvenser, ikke sikkerhetsmessige. Norges posisjon i forhandlinger med Russland ville blitt svekket, sier Godzimirski.

Russland-ekspert Arild Moe ved Fridtjof Nansens Institutt er mer forsiktig med å peke på konsekvenser, men er enig i at reaksjonene ville ha blitt helt annerledes hvis

soldatene hadde nådd frem. Forsker Pavel Baev ved Institutt for fredsforskning (PRIO) er usikker på de russiske reaksjonene.

– Kapteinens oppførsel var ikke slik man forventet. Det vil bli iverksatt etterforskning, og han mister trolig lisensen som kaptein. Det kan være at russerne hadde reagert litt mer forsiktig enn forventet, fordi saken var så spesiell. Men det er vanskelig å si.

Fakta

- Lørdag 15. oktober ble kystvaktinspektorene Richard Storås (19) og Henning Thune (39) satt om bord i den russiske tråleren øst for Hopen i Svalbardsonen for å foreta en ordinær inspeksjon, på mistanke om grove brudd på fiskeribestemmelsene i sonen.
- Men før de to inspektorene rakk å bli hentet tilbake til KV «Tromsø», satte «Elektron» opp farten i retning russisk territorium.
- Dagen etter forsøkte Kystvakten å stoppe «Elektron» ved å spenne en tross rundt tråleren og skade skipets propeller, men dette mislyktes.
- Bordingforsøk fra Kystvarens egne mannskaper med helikopter ble heller ikke fullført på grunn av været.
- Forfulgt av fire kystvaktsskip, stevnet «Elektron» mot russisk farvann. Tirsdag 20. oktober ble de norske kystvaktinspektorene overlatt russerne, og deretter norske myndigheter.
- Russiske myndigheter har siden tatt ut tiltale for grove brudd på fiskeribestemmelsene.

Ville bygge merkevare i hemmelig operasjon

God, undersøkende journalistikk er samtidig en viktig arena for avisenes egen merkevarebygging. Hva skjer når nyheter og egenreklame må kjempe om oppmerksomheten?

«VILLE BORDE tråler i hemmelig operasjon,» avslører VG på side 6 og 7 av papirutgaven 12.1.2006. Artikkelen er dessuten dagens førstesideoppslag, men finnes ikke på nett. Formodentlig vurderes den som for god til å gis bort gratis; ved å reservere den for papirutgaven selger man flere aviser.

Teksten er – iallfall ved første øyekast – et eksempel på såkalt undersøkende journalistikk, der journalistene gjennom egne undersøkelser avdekker kritikkverdige samfunnsforhold noen har prøvd å holde skjult. Slik journalistikk er viktig og nødvendig i et demokratisk samfunn, jf. Halvor Elviks dagbladkommentar i bonuskapittel 1. Derfor nyter den også høy prestisje. En avis som kan levere jevnlig avsløringer om viktige samfunnsforhold, vil få styrket sin troverdighet blant publikum. Det er som tidligere nevnt vanlig at en avis viser til antall SKUP-priser den har mottatt, hvis den anklages for å være overflatisk og populistisk.

VG er en avis som ofte møter slike anklager, men som samtidig har lang tradisjon for grundig og undersøkende journalistikk, også kalt gravejournalistikk. Dermed er det naturlig at avisa også vil bruke enhver graveartikkel til å få fram hvor viktig denne avsløringen er, og at det nettopp er VG som står bak den. I denne analysen skal vi derfor spørre: *Hvordan bygger denne teksten opp under troverdigheten til VG som merkevare, og hvordan påvirker det meningen i selve nyheten?*

Relevant kontekst: Hva er nyheten i denne saken?

«VILLE BORDE tråler i hemmelig operasjon» handler om norske myndigheters bruk av militært personell i en konflikt tre måneder tidligere. Den russiske tråleren “Eektron” var mistenkt for tjuvfiske ved Svalbard, og da to norske kyst-

vaktinspektører ble satt om bord, returnerte båten til Russland uten å la inspektørene forlate den. I kjølvannet fulgte en debatt om hvorvidt Forsvaret burde ha bordet båten eller ikke, og hvorfor dette ikke skjedde. VG skrev for eksempel på lederplass 21.12.2005 at været neppe kunne være den egentlige årsaken til at båten ikke ble bordet; regjeringen var nok heller redd for å skade det bilaterale forholdet til Russland – noe VG delvis støttet den i. Nå kan VG derimot fortelle at myndighetene faktisk forsøkte å sette militært personell om bord på “Elektron” via helikopter, selv om dette ikke lyktes. Den som har fulgt med i debatten, vil kunne lese dette som et indirekte dementi av den nevnte lederartikkelen og som en bekreftelse på utenriksminister Jonas Gahr Støres svar i VG 22.12.2005:

[D]en stående instruks til Kystvakten var å oppbringe fartøyet og ta dette til norsk havn [...] Jeg la også stor vekt på at dette ikke var en bilateral konflikt mellom Norge og Russland, men at det dreide seg om mistanke om miljøkriminalitet som norske myndigheter har et ansvar for å gripe inn overfor.

NTB-meldingen som er sitert i teksten, forteller det samme. Den ble for øvrig også publisert på VG Nett 22.12.2005. Her er et litt lengre utdrag, der utenriksministeren blir intervjuet:

- De [Kystvakten] ønsket å borde båten. De hadde på gang forsøk på å borde båten, forteller de til meg. Men de anså at kombinasjonen av vær, lys, bølger og sikkerheten til de to norske om bord og, som jeg også har hørt, væremåten til kapteinen, tilsa at det ble slik det ble.
- Så det var ingen regjeringsbeslutning å la skipet seile?
- Overhodet ikke, sier Støre bestemt.

Unnlot å bruke sjansene

Til TV 2 sa den russiske kapteinen på «Elektron», Valerij Jarantsev, at tråleren kunne vært bordet flere ganger, men at nordmennene unnlot å benytte sjansene de hadde.

- Det var deres største feil, sier kaptein Jarantsev. Han forteller ifølge TV 2 Nettavisen at han blant annet så en bordingsgruppe i et norsk helikopter, og at gruppen var bevæpnet.

I NTB-meldingen hevder Jonas Gahr Støre altså både at regjeringen ønsket å borde båten, og at Forsvaret, representert ved Kystvakten, forsøkte det. Skal vi tro kapteinen, ble det også brukt helikopter. Det er altså ingen ny «avsløring» at «kilder i regjeringssystemet» sier at Forsvaret forsøkte å borde båten – dette har utenriksministeren påstått hele tida, og det er også nevnt i faktaboksen. Den virkelige nyheten er at regjeringen lot Kystvakten hente inn soldater fra Marinejegerkommandoen, som er en annen enhet i Sjøforsvaret. Marinejegerne har myndighet til å bruke mer militær makt enn Kystvakten, og derfor ville en slik bording gitt et sterkere politisk signal enn en kystvaktbording. Men hvor godt kommer dette nyhetspoenget fram?

Bilder, layout og paratekster

Førstesida: kritikkverdig hemmelighold

Nyhetspoenget – at Norges regjering pusset marinejegere på russiske fiskere – bør helst gå fram av bildebruk, layout og paratekster. På førstesida har avisa kombinert tre elementer: et flyfoto av “Elektron” som seiler mot høyre (og dermed inn i nytt og ukjent farvann), logoen «VG avslører» og den lange tittelen «Marinejegere skulle borde ‘Elektron’ i HEMMELIG OPERASJON. Ville ta tråleren med makt, men helikopteret måtte snu». Ordene «hemmelig operasjon» står i langt større font enn resten, og dessuten i versaler, så dette vil i praksis bli lest som hovedoverskrift. Når «VG avslører»-logoen er plassert like over, blir førstesidas umiddelbare budskap at «VG avslører hemmelig operasjon». Dermed blir hemmeligholdet løftet fram som det sentrale nyhetspoenget, og ikke valget av bordingsmannskap.

Førstesiden antyder også at hemmeligholdet har vært umoralsk, og at noen må stilles til ansvar. Når VG kan «avsløre» at noe har vært «hemmelig», gir det nemlig konnotasjoner til undersøkende journalistikk som avdekker kritikkverdige samfunnsforhold, slik som maktmisbruk. Selve avsløringslogoen til VG bygger på det samme; man river en flenge i en glatt overflate og avdekker hva som egentlig ligger under.

Den informasjonen som ikke gjelder avsløring av hemmelighold, er nedprioritert. VG har riktignok fått plass til både at det ble brukt marinejegere, at det var tale om maktbruk (noe som jo passer godt med at presseavsløringer ofte handler om maktmisbruk), og at det ble brukt helikopter. Helikopterpoenget forsterkes av at båten er fotografert fra lufta; den sees fra marinejegerens perspektiv. Men likevel er det avsløring og hemmelighold som dominerer.

Oppslag: dramatisk bording

På det dobbeltsidige oppslaget inne i avisa er vinklinga derimot en annen. Selve tittelen er nesten identisk med den på førstesida: «VILLE BORDE tråler i hemmelig operasjon». Men fordi det her er ordene «ville borde» som fremheves gjennom versaler og stor font, blir viljen til bording viktigere enn hemmeligholdet. Der førstesida legger opp til reaksjonen “Hva, holdt de det virkelig hemmelig?”, legger hovedoppslaget isteden opp til “Hva, ville de faktisk borde?”. Den tydelige gitt–nytt-plasseringen av de to store bildene passer godt med denne tolkningen, idet det framstår som kjent at “Elektron” var i kontakt med Kystvakten, mens det er nytt at soldater skulle fire seg ned fra et helikopter og borde båten.

Helikopterbildet er et arkivfoto, som det går fram av bildeteksten, men umiddelbart antyder det at soldatene kom så langt at de kunne prøve å fire seg ned på dekk – altså en mer dramatisk situasjon enn den faktiske. Uten dette actionbildet ville oppslaget blitt mer statisk, og brødtekstens dramatiske skildringer (som vi kommer tilbake til) kunne risikert å krasje med det visuelle. Med dette bildet, derimot, kan oppslaget vinkles mot hvor dramatisk et slikt bor-

dingsforsøk er i seg selv. «VG avslører»-logoen betyr dermed ikke lenger at VG avslører hemmelighold, men at VG avslører dramatikk. Bildeteksten til hovedbildet bruker da også ordet «drama» to ganger, blant annet i fete versaler innledningsvis. Bildet skal altså leses som dramatisk, selv om det denotativt bare viser tre båter på lang avstand.

Både det lille bildet av de to tilbakeholdte inspektørene og undertittelen «Marinejegere måtte snu på grunn av for svakt helikopter» utfyller «ville borde»-vinklinga. Bildet viser hvorfor soldatene ville *borde* (for å frigi disse to), og undertittelen forklarer hvorfor de bare *ville* borde, men ikke fikk gjennomført det.

De visuelle elementene forteller dermed en ganske enhetlig bordingshistorie. Men ingen av dem vektlegger det reelle nyhetspoenget – at det faktisk var marinejegere som ble sendt. Isteden handler det igjen om avsløring og hemmelighold, og først og fremst om en dramatisk helikoptertur.

Konkurrerende evalueringer

Den visuelle tekstpresentasjonen legger med andre ord opp til flere ulike tolkninger av hva som er artikkelens hovedpoeng, og det kreves mye kontekstkunnskap for å kunne sjalte ut selve nyheten. De leserne som har fulgt nøye med i bordingsdebatten og i tillegg vet at marinejegerbording nødvendigvis må være noe annet enn kystvaktbording, kan konkludere med at regjeringen faktisk *gjorde* sitt ytterste for å borde tråleren, slik den hadde antydning tidligere, men at den ikke nøyde seg med å bruke Kystvakten: “Så det var såpass grovt skyts involvert!” De som derimot ikke kjenner strukturen i Sjøforsvaret, vil lettere lese teksten som en bekreftelse og utbrodering av Gahr Støhres tidligere uttalelser: “Så utenriksministeren hadde rett hele tida!” Lesere som ikke har fulgt så godt med i debatten heller, vil på sin side kunne fortolke teksten ut fra den typiske helte-, offer- og skurkefortellingen. Da kan nyheten bli lest som en avsløring av at regjeringen hadde gjort noe den ikke burde, og som den urettmessig hadde forsøkt å holde hemmelig: “Regjeringen kan da ikke bruke militær makt mot en annen stat, og så holde dette skjult for det norske folk!” Denne tolkningen støttes av et kjapt blikk på undersaken «– Statoil og Hydro skal være glade» (for at regjeringen ikke fikk til det den prøvde på). Alternativt er det forsvarsledelsen som blir skurken, som ikke har skaffet seg ordentlig utstyr: “Når helikoptrene virkelig trengs, er de selvfølgelig ubrukelige!” Dette støttes av undertittelen «Marinejegere måtte snu på grunn av for svakt helikopter». Og skulle ingen av disse fire tolkningene springe oss i øynene, vil vi uansett kunne lese teksten som en spennende og dramatisk fortelling fra virkeligheten.

Slike hint om hva som er poenget med å publisere en tekst – skriftlig eller muntlig, fiksjon eller sakprosa – kalles tekstens *evalueringskomponent*. Allan Bell (1991) hevder at nyhetenes evaluering som regel finnes i ingressen, siden den sammenfatter hovedpoengene og signaliserer vinklinga. Her ser vi imidlertid at allerede bilder, layout og titler antyder minst fire ulike evalueringer, avhengig av om leseren trekker inn kulturkonteksten (kunnskap om Sjøforsva-

ret), tekstsamspillet (tidligere avisartikler om bordingsdebatten) eller normsamspillet (forventningene om at en avslørende nyhetsartikkel skal ha en skurk) i tillegg til sin kunnskap om situasjonskonteksten.

Komposisjon i verbalteksten: Hva legger VG vekt på?

Med så mange konkurrerende evalueringer bør brødteksten klargjøre hva nyheten først og fremst dreier seg om. Derfor skal vi undersøke hvilken informasjon som tas med i verbalteksten, og hvordan den legges fram. Vi starter med å systematisere informasjonen i hoved- og undersaken for å få oversikt over innholdet. Det aller meste kan sorteres under fire hovedsekvenser.

Sekvens 1: Fortellingen om aksjonen

Kjernen i nyheten er den dramatiske historien om bordingsforsøket. Vi kan bryte den ned til fire hovedkomponenter:

1. "Elektron" stikker av fra Kystvakten med to inspektører om bord (segment 38–39, 90, 96, 142–144, 148)
2. Regjeringen lar Forsvaret sende et helikopter med marinejegere for å borde båten (segment 1–2, 5–6, 9–11, 14–18, 21–25, 31–34, 56–61, 86–87, 97)
3. Helikopteret må snu på grunn av været (segment 3, 7–8, 12–13, 19–20, 26–30, 62–66, 80, 83–84)
4. Fem døgn senere slipper inspektørene fri (segment 40–42, 149)

Som vi ser, er det punkt 2 og 3 som får mest oppmerksomhet; de gjentas flere ganger og med flere forskjellige formuleringer. Leseren skal ikke risikere å gå glipp av denne nye informasjonen. Imidlertid er det bare segment 11, 57–58 og 60 som antyder kjernen i nyheten: «at myndighetene hadde vilje til å bruke betydelig makt mot den russiske tråleren», «at Forsvaret var villig til å bruke langt skarpere virkemidler enn det som til nå har vært kjent, for å borde 'Elektron', «fikk Forsvaret grønt lys fra Regjeringen til å engasjere soldatene, [...] og å fly dem ut til KV "Tromsø". Resten av plassen er satt av til den spennende fortellingen.

Sekvens 2: Kystvaktens egne bordingsforsøk

Historien om marinejegerne utfylles med tidligere kjente opplysninger om Kystvaktens forsøk på å borde skipet med egne mannskaper, og regjeringens kommentarer til dette. Sekvensen har følgende hovedkomponenter:

1. Kystvakten forsøkte å borde "Elektron" med egne mannskaper (segment 48, 145, 147)

2. Dette lyktes ikke (segment 146–147)
3. Årsaken var ifølge utenriksministeren vanskelige værforhold og hensyn til liv og helse (segment 43–54)
4. Regjeringen fikk kritikk for at skipet ikke ble bordet (segment 35–38)

Også i Kystvaktens bordingsforsøk ble det brukt helikopter, og også her var været en viktig årsak til at det ikke gikk. Dermed er det lett å gå i surr. Vi må faktisk gå til fjerde punkt i faktaboksen for å oppdage at teksten handler om to forskjellige bordingsforsøk, og vi må til den originale NTB-meldinga for å forstå at det er Kystvakten, ikke marinejegerne, utenriksministeren snakker om i sitatet.

Sekvens 3: For dårlige helikoptre

Slutten av brødtteksten handler om Kystvaktens Lynx-helikoptre:

1. Kystvaktens Lynx-helikoptre kan ikke fly langt med mye vekt (segment 67–71)
2. De var dermed ikke gode nok til å fly inn bordingsgruppa (segment 3, 7–8, 12–13, 19–20, 62–66, 80–81)
3. Espen Barth Eide antyder at været skapte problemer (segment 82–85)
4. Kystvakten får bedre helikoptre i 2007–2008 (segment 72–79)

Dette er egentlig en utbrodering av hovedhistoriens poeng om at helikopteret måtte snu, men vi skal lese det som en egen sekvens fordi den har en annen funksjon. Der fortellingen om bordingsforsøket skal skape dramatisk og action, antyder denne sekvensen isteden et kritisk blikk på Forsvarets utstyr. I teorien kunne VG lagd en egen nyhet om dette: “Forsvarets helikoptre FOR DÅRLIGE til ‘Elektron’-bording – får ikke nye helikoptre før i 2007.”

Sekvens 4: Skrekkscenariet

Undersaken der forskerne intervjues, er en egen sekvens som tar for seg hvilke politiske konsekvenser en bording kunne ha fått:

1. Det ville vært provoserende av Norge å bruke militær makt mot stormakten Russland (segment 108–118)
2. Russland ville derfor følt seg tvunget til å reagere (segment 119–124)
3. Reaksjonene ville vært politiske og særlig rammet norske bedrifter som Statoil og Hydro (segment 99–107, 125–127)
4. Det er imidlertid mye usikkerhet her (segment 128–140)

Denne sekvensen fungerer som en indirekte kritikk av regjeringens beslutning om å prøve å borde. Dessuten setter den hendelsen inn i en større kontekst ved å peke på mulige konsekvenser av bordingen. Nyheter som trekker inn årsak og virkning, er normalt lettere å forstå og huske enn nyheter som ikke gjør det (Engebretsen 2005). Denne nyheten sier ingenting om hvorfor regjeringen

valgte å bruke marinejegere, men de antydde konsekvensene i undersaken gir en pekepinn på hvorfor nyheten er viktig.

Omvendt pyramide

Disse fire sekvensene er som vanlig stykket opp og flettet i hverandre. Det indikerer at vi skal lese teksten som en omvendt pyramide med informasjon av fallende viktighet. Sekvens 1 åpner brødteksten og dominerer de to første spaltene med den stormfulle beretningen. Hvordan denne sekvensen er utformet, blir derfor viktig for nyhetsforståelsen. Så åpnes det for bakgrunnsopplysninger fra sekvens 2 i spalte 3 og delvis 4, før sekvens 1 vender tilbake med repetisjon og detaljer om flyturen. Her trekkes også regjeringens rolle klart inn. De to og en halv siste spaltene i hovedsaken vies deretter sekvens 3 om de generelle helikopterproblemene til Kystvakten, et resonnement som elegant flettes sammen med årsaksforklaringen i sekvens 1. Sekvens 4 får undersaken for seg selv.

Tilpasning til tekstnormene

Hvordan legges så informasjonen i disse sekvensene fram for leseren? Eller mer spesifikt: Hvilke tekstnormer har journalistene fulgt? Siden teksten visuelt vektlegger avsløring og antyder kritisk, undersøkende journalistikk, er det en naturlig hypotese at journalistene også i brødteksten har gjort grep som er typiske for slike avslørende artikler. Med det i bakhodet skal vi forsøke å rekonstruere hvilke implisitte krav journalistene kan ha stilt til både seg selv og teksten da de utformet den. Hvert punkt blir da en mulig tekstnorm for undersøkende journalistikk i VG.

1 Nevn VG i forbindelse med alle nye opplysninger

Noe av det første som springer oss i øynene, er hvor ofte VG nevner seg selv. Hele elleve ganger i teksten skjer det (segmentnummer i parentes): «VG avslører» (4), «som VG kan avsløre i dag» (10), «ifølge VGs opplysninger» (19), «kilder i regjeringssystemet bekrefter overfor VG» (21), «sier Fyhn til VG» (30), «sier statssekretær Espen Barth Eide (Ap) til VG» (34), «VGs opplysninger viser» (56), «Etter hva VG forstår» (59), «sier statssekretær Espen Barth Eide til VG» (79), «vil ikke kommentere VGs opplysninger» (86), «VG avslører» (89).

Disse selvreferansene kommer hyppig i hovedsaken, men finnes ikke i undersaken, faktaboksen eller politinotisen. Hvert tilfelle er knyttet til en bestemt faktaopplysning. Fyhn og Barth Eide, som besvarer faktaspørsmål, uttaler seg konsekvent «til VG». De tre Russland-ekspertene i undersaken, derimot, som vurderer en hypotetisk hendelse, snakker ikke eksplisitt med VG. Heller ikke de tidligere kjente faktaene eller politinotisen knyttes til VG. Dette antyder en tekstnorm som sier at VG skal kreve eierskap til nye og oppsiktsvekkende faktaopplysninger.

2 Framhev avsløring og hemmelighold

Vi har sett at iøynefallende visuelle elementer som titler og logoer vektlegger at VG avslører noe hemmelig. Dette fortsetter i ingressen og brødteksten, særlig i sekvensen om helikopterturen: «Marinejegerne skulle borde 'Elektron' i HEMMELIG OPERASJON» (1), «VILLE BORDE tråler i hemmelig operasjon» (5), «I største hemmelighet var en gruppe norske elitesoldater på vei ut i Barentshavet» (6), «den hemmelige spesialstyrken ble beordret nordover» (32).

Dette suppleres med påminnelser om at informasjonen hittil har vært ukjent og derfor bærer preg av avsløring: «VG avslører» (4, 89), «Dette hittil ukjente dramaet i Barentshavet i oktober, som VG kan avsløre i dag» (9–10), «Ikke kjent» (55), «VGs opplysninger viser imidlertid at Forsvaret var villig til å bruke langt skarpere virkemidler enn det som til nå har vært kjent» (56–57).

Hemmeligholdet bekreftes dessuten av at flere kilder ikke vil uttale seg: «Men Forsvarsdepartementet vil verken bekrefte eller benekte at den hemmelige spesialstyrken ble beordret nordover» (31–32), «Pressetalsmann John Espen Lien [...] vil ikke kommentere VGs opplysninger» (86).

3 Gjør den avslørte hendelsen så spektakulær som mulig

Beretningen om helikopterferden ikles en thrillerdrakt. Foruten hemmelighetskremmeriet er det tre aspekter som bidrar til det: soldatenes «ekstreme» kompetanse, alle makthensvisningene og dramatikken rundt det hele.

Slik omtales marinejegerne: «marinejegerne» (1), «en gruppe norske elitesoldater» (6), «styrken» (7), «soldatene» (12), «de» (13), «spesialsoldatene, som trolig kom fra Marinejegerkommandoen i Ramsund» (14–15), «de» (17), «marinejegerlaget» (20), «et lag med topp trente soldater fra Forsvarets Spesialkommando» (22), «marinejegerne» (25), «de» (26), «den hemmelige spesialstyrken» (32), «soldatene, som har ekstrem kompetanse i blant annet bording og kommandovertakelse av skip» (60–61), «marinejegerne» (66), «styrker» (80), «de egnede kreftene til å borde» (83), «marinejegerne» (88), «norske marinejegerne» (94), «de norske marinejegerne» (97), «norske soldater» (102), «de norske soldatene» (104), «soldater» (111), «soldatene» (131).

Tre ting er påfallende ved denne omtalen. For det første brukes det få pronomen for å vise til marinejegerne. Slik hamres poenget inn om at dette var helt spesielle styrker. For det andre er det, særlig i første del av teksten, brukt beskrivelser som vektlegger det unike ved disse soldatene, med forledd som «elite-» og «spesial-» og adjektiver som «hemmelig» og «topp trente». Det signaliserer at hendelsen var sensasjonell. For det tredje er det bare VG selv som bruker disse store ordene. Politisjef Fyhn strekker seg til å kalle dem «marinejegerne», mens Barth Eide snakker om «de egnede kreftene til å kunne borde» (og da mener han kanskje Kystvakten) og Jacub Godzimirski konsekvent kaller dem «soldater». Det viser forskjellen i perspektiv: VG vil ha marinejegerne så dramatiske som mulig, Fyhn bruker den nøkterne betegnelsen, Barth Eide er opp-tatt av det instrumentelle, mens Godzimirski er bekymret for det militære aspektet.

Viljen til makt går igjen i sekvensen, særlig i åpningen: «Ville ta tråleren med *makt*» (2), «myndighetene hadde vilje til å bruke betydelig *makt*» (11), «Spesi-alsoldatene [...] var forberedt på å ta seg om bord og med *makt* overta kontrollen over 'Elektron'» (14). Maktbegrepet brukes til og med i beskrivelsen av flyturen: «Men Forsvaret *maktet* ikke å få soldatene helt fram» (12). Formuleringer som «at man ikke bordet 'Elektron' og *tvang* fartøyet til norsk havn» (36), «den hemmelige spesialstyrken ble *beordret* nordover» (32), «Forsvaret var villig til å bruke langt *skarpere* virkemidler» (57), og «ekstrem kompetanse i bording og *kommandoovertakelse* av skip» (61) sørger dessuten for at leseren har maktperspektivet i bakhodet hele veien.

Disse referansene til hemmelighet, maktbruk og soldatenes elitekompetanse øker dramatikken i teksten. I tillegg nevnes dramatikkk eksplisitt flere ganger: «Dette hittil ukjente *dramaet* i Barentshavet i oktober» (9), «*DRAMA I HAVET*: Den russiske tråleren 'Elektron' (i midten) fotografert under *dramaet* i oktober i fjor» (90). Teksten begynner dessuten in medias res – midt i handlingen uten innledning: «I største hemmelighet var en gruppe elitesoldater på vei ut i Barentshavet for å borde den russiske tråleren 'Elektron'» (6). Når ingressen plasserer leseren midt inne i den dramatiske situasjonen istedenfor for eksempel å forklare hvorfor disse nye opplysningene er viktige, får nyheten et anstrøk av spenningslitteratur. At styrkene skulle «befri» de to inspektørene (16, 17), styrker dette krimperspektivet. Ett sted settes vi også inn i tankene til hovedpersonene: «Underveis skal det *ha gått opp* for helikopterpilotene at de brukte for mye drivstoff til å ta seg fram i den kraftige vinden» (63–64). Til sammen signaliserer dette en spennende militærfortelling.

4 Kontrastér avsløringen mot hva “skurken” har sagt før

For å understreke at opplysningene om bordingsforsøket er nye, bør VG kunne vise til at regjeringen har holdt dem skjult før. Dette er imidlertid ikke så enkelt. Regjeringen har jo nettopp hevdet at den både ønsket og prøvde å borde båten, dog med Kystvaktens egne mannskaper. Løsningen blir å sitere fra et gammelt NTB-intervju (segment 47–54):

Dette uttalte utenriksminister Jonas Gahr Støre i et NTB-intervju 22. desember:

«De ønsket å borde båten. Men de anså at kombinasjonen av vær, lys, bølger og sikkerheten til de to norske om bord og, som jeg også har hørt, væremåten til kapteinen, tilsa at det ble slik det ble,» sa utenriksministeren.

Dette sitatet benekter ikke at marinejegere har vært involvert. Heller ikke utelukker det at været fikk dem til å snu. Men meningen forandrer seg når følgende kotekst kommer før og etter sitatet (segment 43–46, 56–57):

Myndighetene har fastholdt at det var været og operasjonelle forhold som gjorde at bording var uforsvarlig fordi liv kunne gå tapt. [...] VGs opplysninger viser imidlertid at Forsvaret var villige til å bruke langt skarpere virkemidler enn det som til nå har vært kjent, for å borde «Elektron».

Her settes «VGs opplysninger» opp imot det «myndighetene har fastholdt». Særlig motsetningsmarkøren «imidlertid» peker mot at vi skal lese Gahr Støres uttalelser som en motsats til VGs nye informasjon: “Regjeringen har sagt én ting, men VG kan nå vise noe ganske annet.”

Dessuten er en setning fjernet fra sitatet. I den opprinnelige NTB-meldinga (sisert i kontekstavsnittet) uttalte utenriksministeren «De hadde på gang forsøk på å borde båten, forteller de til meg» mellom «De ønsket ...» og «Men de anså ...». Når denne setningen strykes, står den nye bordingsinformasjonen i større kontrast til ministerens tidligere utsagn.

5 Trekk inn noen som kan kritisere det avslørte forholdet

Tidligere har regjeringen blitt kritisert for ikke å ha prøvd å borde, forteller artikkelen. Da kunne vi tenkt oss at disse kritikerne nå uttalte at “– Dette beviser at regjeringen har handlekraft likevel”. Men en avslørende artikkel bør helst avdekke kritikkverdige forhold. Derfor velger VG å peke på de mulige politiske konsekvensene istedenfor regjeringens handlekraft. Slik får man også dekket inn nyhetskriteriet *konflikt*. Således intervjues tre eksperter i den egne undersaken. Av disse får den mest regjeringskritiske mest plass og får stå først. Det er naturligvis også fordi han uttaler seg mest bombastisk og sikkert av de tre og har klare svar å gi.

6 Gjør kilder som bygger opp om avsløringen, troverdige

I denne teksten har ikke VG så mange åpne kilder å bygge på, men de som nevnes, har viktige funksjoner i teksten.

De faktaopplysningene som VG får bekreftet av en navngitt person, er at det var marinejegere på vei, og at de måtte snu. Det er Truls Fyhn, politimester i Troms, som «også» (i tillegg til VG) kjenner til dette. Fyhn er den første åpne kilden vi møter i teksten, og han uttaler seg eksplisitt «til VG». Han får snakke i direkte tale, som gir ham størst mulig autoritet.

Fyhn blir satt direkte opp mot Forsvarsdepartementet og Espen Barth Eide gjennom konjunksjonen «men» (segment 31–34): «Men Forsvarsdepartementet vil hverken bekrefte eller benekte at den hemmelige spesialstyrken ble beordret nordover. – Generelt kommenterer vi aldri operasjonelle forhold rundt spesialstyrkene, sier statssekretær Espen Barth Eide (Ap) til VG.» Dette sitatet blir VGs eneste belegg for påstandene om hemmelighold. Og siden det innledes med «men», framstår hemmeligholdet som mer oppsiktsvekkende enn det ellers ville gjort. Slike «men»-motsetninger kalles *kontrastkoplinger*, og de kan lett spille oss et puss om vi ikke følger nøye med. Prøv selv å stryke konjunksjonen og se hvor mye mindre viktig opplysningen blir!

Barth Eide har også en viktig rolle i helikoptersekvensen, der han forteller om de nye helikoptrene. Heller ikke her uttaler han seg om den aktuelle situasjonen, men hans generelle betraktninger blir brukt som en indirekte bekrefteelse av påstandene som går forut for dem, nemlig at helikoptrene er for dårlige,

og at været hindret soldatene i å nå fram. Merk spesielt hvordan VGs spørsmål i fete typer antyder en årsakssammenheng: «– *Dermed* var det umulig med dagens kystvakthelikoptre å fly inn styrker som kunne borde 'Elektron'?» (segment 80–81, kursivert her). At Kystvakten skal få nye helikoptre, har ikke som logisk følge at de gamle var for dårlige i denne bestemte situasjonen. Men spørsmålet etablerer en sannsynlig årsakssammenheng her, selv om Barth Eide ikke bekrefter denne. Statssekretæren er altså viktig både for påstanden om hemmelighold og for påstanden om svake helikoptre, selv om han ikke bekrefter noe av dette direkte.

John Espen Lien dukker opp helt på tampen av hovedsaken. Han er også taus, og dermed vil også han indirekte begrunne påstanden om hemmelighold. At han nevnes i teksten, signaliserer dessuten at VG faktisk har prøvd å få tak i relevante kilder, men at det er kildene som setter seg på bakbeina. Avsnittet står i fete typer, så det er ikke uviktig, selv om det står sist i teksten. Det brukes også god plass på Liens tittel: «Pressetalsmann John Espen Lien ved Landsdelskommando Nord-Norge i Bodø, som ledet 'Elektron'-operasjonen fra land» (segment 86–87).

I undersaken finner vi tre åpne kilder til: NUPI-forsker Jacub Godzimirski, Russland-ekspert Arild Moe og PRIO-forsker Pavel Baev. Godzimirski får snakke lenge i direkte tale og vinner med det autoritet. Det er interessant at vi må et stykke ut i teksten før han blir identifisert med navn. Siden han ikke er så godt kjent for de fleste leserne, er det viktig for VG å skyve kompetansen foran ham: «En av de fremste Russland-eksperter ved Norsk Utenrikspolitisk institutt (NUPI) sier ...» (100). Når navnet så kommer, er det godt innpakket i mer fagkompetanse: «... sier NUPI-forsker Jacub Godzimirski, som har russisk utenriks- og sikkerhetspolitikk som spesialfelt» (106–107). Ringen sluttes idet uttalelsene hans også avsluttes med en kompetansemarkering: «Han har polsk opprinnelse og har vært ved NUPI i ti år» (123–124). Opplysningen om ekspertens polske opphav kan virke malplassert, men den knytter Godzimirski til Øst-Europa og kan derfor antyde at han er ekstra innforstått med østeuropeisk tankegang – i den grad noe slikt måtte finnes. Opplysningen klargjør også at forskeren ikke selv er russer, selv om han har et østeuropeisk navn, og at han derfor ikke er inhabil. I margen noterer vi oss for øvrig at Godzimirski ikke kalles "polakk" eller "opprinnelig polakk", jf. analysen av økonominyheten i kapittel 7: Eksperten er naturligvis *polsk*.

De to andre fagpersonene blir bare kalt «ekspert» og «forsker», og det gir dem noe mindre autoritet. Men så uttaler de seg også langt mer forsiktig.

7 Gjør anonyme kilder eksplisitte

Alle opplysningene om helikopterferden knyttes i utgangspunktet til anonyme kilder. Selv om Fyhn bekrefter at styrkene dro og snudde, er det opprinnelig «kilder i regjeringsapparatet» (21) som har røpet at marinejegerne var involvert. Påstanden om at det svake helikopteret var grunnen til vendereisen, tilskrives bare «VGs opplysninger» (19). Det gjør også påstanden om at Forsvaret var vil-

lig til å bruke skarpere virkemidler enn tidligere kjent (56), mens regjeringens klarsignal til Forsvaret har skjedd «etter hva VG forstår» (59).

Det kan virke meningsløst å skrive «etter hva VG forstår» eller «ifølge VGs opplysninger», for alt som står på trykk i VG, er jo basert på hva VG forstår, og på VGs opplysninger. Dessuten vil det i enkelte sammenhenger bli regnet for å være slett journalistisk håndverk å bruke anonyme kilder. Det bryter med de allmenne journalistiske tekstnormene å skrive at “kilder på Stortinget mener at utenriksminister Jonas Gahr Støre er udugelig”, siden teksten da kan oppfattes mer som mobbing enn som saklig kritikk (Østlyngen og Øvrebø 1999).

I en tydelig avsløringskontekst som dette, derimot, kan anonymiteten bli snudd til en journalistisk fordel. For det første blir det lettere for avisa å kreve eierskap til opplysningene, siden den opprinnelige “eieren” må holdes skjult. Nå er det informasjon VG har gravd fram, ikke vanlige utsagn fra en politiker. For det andre bekrefter anonymiteten at informasjonen ikke er beregnet på offentligheten, for ellers kunne jo kildene bare ha stått fram. Den får dermed samme funksjon som «VG avslører»-logoen og påstandene om hva «VG kan avsløre i dag». Uten avsløringsperspektivet og de eksplisitte referansene til anonyme kilder ville VG fått større problemer med å legge fram påstandene om helikopterturen, og særlig årsaken til retretten. “Hvor i all verden har de dette fra?” ville vi fort ha spurt oss.

8 Vær forsiktig med å ta standpunkt

Natallia Ziatsikava (2005) har i en tekstanalyse sammenliknet hvordan “Elektron”-saken ble framstilt i norske og russiske aviser. Hun finner blant annet at selv om begge lands aviser tydelig favoriserte sin egen side i konflikten, var de norske avisene generelt mer saklige i språket og mer varsomme med subjektive vurderinger av situasjonen enn de russiske. Det ser vi også i denne VG-artikkelen. Kystvaktinspektørene ble «holdt tilbake», men de var ikke “gisler” eller “kidnappet” (segment 18). Tråleren «stevnet [...] mot russisk farvann», den “stakk ikke av” (148). Og til slutt ble inspektørene «fraktet tilbake til KV “Tromsø”», de ble ikke “endelig satt fri” (42).

Imidlertid står det jo i segment 16 og 17 at marinejegerne skulle «befri» inspektørene. Dette inngår i den nye, dramatiske fortellingen om marinejegerne. Det kan virke som om VG legger stor vekt på å være saklig og presis i omtalen av de allment kjente opplysningene, mens den nye historien trenger litt ekstra dramatikk.

Tekstens mening og funksjon

Hvor ble nyheten av?

Disse tekstnormene får riktignok oppslaget til å se ut som vesentlig gravejournalistikk, men det favoriserer ikke det viktigste nyhetspoenget: at regjeringen

brukte marinejegere uten at det var krig, og dermed indirekte truet Russland militært. Eller som VG selv skriver i neste dags lederartikkel (13.1.2006):

Gårsdagens avsløring i VG av hva som virkelig foregikk i dramaet med den russiske tråleren «Elektron» i fiskevernsonen rundt Svalbard, er oppsiktsvekkende.

Ikke fordi avsløringen gjør opposisjonens kritikk av Regjeringen for manglende handlekraft til skamme. Men fordi Regjeringen utviste en dumdristig handlekraft som kunne ha fått uante følger for Norge og forholdet til vår store nabo i øst. [...]

En ting er å demonstrere god og ansvarlig norsk ressursforvaltning, kombinert med folkerettsargumenter. Noe ganske annet er å sette militær makt bak argumentene og borde en russisk tråler.

Hva ville norske myndigheter ha gjort hvis Russland hadde svart på en bording av «Elektron» med militære maktmidler?

Her blir det klart hva VG vil med nyheten. Men i nyhetsoppslaget – særlig i titlene og i hovedsaken – er det faktisk lettere å trekke ut en rekke andre konklusjoner isteden:

- “Det ble gjort bordingsforsøk” – men det er jo ikke noe nytt.
- “Det var sannelig dramatisk” – men det er jo ikke særlig relevant.
- “Utenriksministeren har holdt tilbake informasjon på en kritikkverdig måte” – men det er jo ikke belagt.
- “Kystvakten må få seg nye helikoptre” – men det er jo en helt annen sak.

Først og fremst åpner teksten for en dyp fascinasjon for helikopterdramaet, akkurat som en spenningsfilm vi aldri fikk sett slutten på: “Lurer på hva som hadde skjedd hvis de hadde kommet fram!” Tekstens hovedmodelleser reagerer med spontan interesse på hemmelighold, dramatikk, avsløringer og action. Avsløringen handler i stor grad om selve helikopterflyturen og de fysiske handlingene som foregikk, jf. også bildebruken. Politikk er det lite av, selv om nyheten innerst inne dreier seg om en regjeringsavgjørelse.

For å tydeliggjøre dette poenget kan vi se for oss en helt annen presentasjon av den samme nyheten: Tenk deg et arkivbilde av utenriksministeren og overskriften “Mobiliserte marinejegere mot ‘Elektron’”. Ingress: “Regjeringen lot Marinejegerkommandoen hjelpe Kystvakten i forsøket på å oppbringe tråleren ‘Elektron’. Det er ikke vanlig i fredstid.” I et slikt oppslag ville fokuset ligge på de politiske valgene som var gjort, og selve helikopterturen ville ikke blitt skildret like inngående: “På grunn av værforholdene ble marinejegerne likevel ikke satt om bord på kystvaktskipet.” Modelleseren ville da vært interessert i politiske beslutningsprosesser og mindre i spennende historier og drama. Det ville vært viktig å få fram hvilke signaler regjeringen tidligere har sendt på dette området, og kanskje ville diskusjonen om hvorvidt det var soldater eller politi som burde vært brukt, blitt trukket inn.

Vi skal ikke se bort fra at eventyrtradisjonen vår nok en gang har spilt inn på tekstutformingen. Natallia Ziatsikava (2005) har vist hvordan russiske aviser yndet å framstille "Elektron"-konflikten gjennom allusjoner til den russiske eventyrfiguren Ivanushka-Durachok (lille Ivan den dumme). Ivanushka-Durachok er lat, dum og hundset, men likevel er det alltid han som lurer alle de andre og vinner penger, prinsessa og kongeriket til slutt. Dette gjenspeiler ifølge Ziatsikava Russlands nasjonale selvforståelse:

"Dere kan tro at vi (russere) er dumme, men vi kan lure hvem som helst. Vi er kanskje ikke spesielt kloke, men vi er kvikke og har alltid hellet med oss. Derfor får vi alltid til det vi vil."

Elektron har nok en gang demonstrert dette: en liten russisk båt lyktes med å rømme fra norsk militærfartøy og å komme uskadd hjem for å få en liten straff der i stedet for å betale en stor bot i Norge. I tillegg tok Elektron med seg to norske inspektører som gisler. Det gjør det hele enda morsommere, og russiske journalister setter i gang med en slags konkurranse om hvem som kommer på den morsomste måten å beskrive de to inspektørene på (Ziatsikava 2005:11).

Norske aviser kan naturligvis ikke bruke det samme eventyret. Derimot er bergtaking velkjent her hjemme, og det gir helikopterhistorien god klangbunn: Den norske helten reiser ut for å redde de bergtatte inspektørene fra det russiske trollet, men så blir det litt for mange prøvelser på veien.

Likevel blir det problemer når det logiske nyhetspoenget ikke er *at* helten dro ut på tokt, men *hvem* helten var, og hvem som hadde sendt ham. Det ødelegger jo historien å legge hovedvekt på slikt, selv om regjeringen faktisk er en treffende parallell til kongen i eventyret. Slik oppstår én normkollisjon. Og når VG i tillegg vil pakke stoffet inn i tekstnormene for undersøkende journalistikk, oppstår det én til.

De tekstnormene som er fulgt, er altså ikke særlig egnet til å få fram hovedpoenget. For det første vektlegger de mer perifere aspekter som hemmelighet og dramatik, skaper motsetninger som ikke nødvendigvis er motsetninger (Fyhn mot Barth Eide, Gahr Støre mot «VGs opplysninger»), og gjør det vanskelig å forstå hvordan den nye informasjonen stemmer overens med det som tidligere har vært kjent (Kystvaktens bordingsforsøk). For det andre leder de oppmerksomheten vekk fra selve nyhetens betydning og over på VG og VGs "scoop" isteden. Da drukner nyheten nesten i sin egen form.

Hvorfor blir teksten slik?

En avis er en merkevare som skal selges på et marked. Den må derfor kontinuerlig drive egenreklame, ikke bare ved å sette logoen sin på hoppdresser og kioskmærker, men også ved å produsere god journalistikk som det står respekt av. Og da blir det samtidig viktig å gjøre leserne oppmerksomme på hvor viktig og god journalistikk man har fått til.

Eksplisitte avsløringer blir dermed viktige påminnelser om at avisa driver med kritisk, undersøkende journalistikk – hva nå enn det måtte være. Trine Øst-

lyngen og Turid Øvrebø (1999) peker i sin innføringsbok i journalistikk på at det vrimler av upresise og beslektede begreper på dette feltet: undersøkende journalistikk, gravejournalistikk, etterforskende journalistikk, kritisk journalistikk, avsløringsjournalistikk, dybdeborende journalistikk, researchjournalistikk, analytisk journalistikk ... Dessuten er jo all journalistikk på et vis undersøkende, så lenge journalisten ikke er et ukritisk mikrofonstativ for kildene sine.

Likevel knyttes det visse forestillinger til hva undersøkende journalistikk skal være. Journalisten jobber gjerne lenge, systematisk og målrettet for å få svar på et spørsmål eller teste ut en hypotese – ikke ulikt en forskers arbeidsmåte. Konklusjonen gir ny innsikt på et bestemt samfunnsområde. En av de mange som har konkretisert dette til en liste over journalistiske krav, er journalistveteranen Robert Greene, som var med på å grunnlegge den amerikanske organisasjonen for Investigative Reporters and Editors. Greene setter tre krav til «investigative reporting» (Greene 1981, sitert fra Østlyngen og Øvreby 1999:335):

- Undersøkelsen skal være journalistens egen.
- Noen prøver å hemmeligholde disse sakene fra offentligheten.
- Emnet skal være av rimelig stor viktighet for leseren, seeren eller lytteren.

Disse kravene kan manifestere seg som tekstnormer:

- Teksten bør understreke at undersøkelsen er journalistens egen.
- Teksten bør fokusere på hemmelighold.
- Teksten bør få klart fram hvorfor avsløringene er viktige.

Det krever to presiseringer. For det første må hemmeligholdet være relevant for nyhetspoenget. I motsatt fall vil jo de to siste tekstnormene kollidere med hverandre. For det andre får vi ikke automatisk god undersøkende journalistikk om vi skriver noe som øyensynlig følger disse normene. Men siden undersøkende journalistikk har så høy status, både hos publikum og internt i bransjen, kan nyhetsjournalister og deskmedarbeidere bli fristet til å trø tekstnormene nedover stoff der de egentlig ikke passer.

Det er nettopp dét vi ser et eksempel på i denne VG-artikkelen. Teksten fokuserer på hemmelighold, men VG mener neppe at informasjon om marinejegerens operasjoner burde være offentlig. Brødteksten tyder ikke på at myndighetene har begått noen urett ved ikke å informere pressen om denne militære operasjonen, eller ved å påberope seg taushetsplikt når VG spør. Isteden brukes hemmeligholdet til å dramatisere helikopterferden. Siden bordingsforsøket var hemmelig overfor "Elektron" og russiske myndigheter, økte sannsynligheten for at det skulle lykkes. Dermed stiger også dramatikken i historien, og ikke minst blir kontrasten desto større når helikopteret må snu. Kritikken av regjeringen dreier seg om avgjørelsen om å sende soldater, ikke avgjørelsen om å holde det hemmelig. Den kritikken finnes dessuten bare i undersaken, er indirekte og er formulert som en nøktern beskrivelse av hva som kunne skjedd.

Avsløringslogoene og alle selvreferansene er også prestisjesignaler, som understreker tekstnormen om at undersøkelsen er avisas egen. Allerede på førstesida blir dermed øyensynlig to av Greenes tre krav oppfylt, og fordi vi kjenner tekstnormene for undersøkende journalistikk, blir normsamspillet med andre kritiske graveartikler automatisk en viktig fortolkningskontekst. Vi venter oss maktmisbruk, umoral, politisk skandale. Det lyser prestisjejournalistikk fra avisstativet.

Både disse og alle de andre grepene som er gjort for å tilpasse oppslaget til tekstnormene for undersøkende journalistikk (jf. analysen over), tyder på at redaksjonen har vært svært ivrig på å understreke at VG oppfyller sitt samfunnsoppdrag. Det gjelder særlig desken, som står for bildevalg, layout og overskrifter. Den har sett en god mulighet for merkevarebygging mellom linjene. Teksten blir dermed ikke bare en nyhet, men også en fortelling om hvor godt VG jobber. Selv de som bare kaster et blikk på førstesida idet de passerer avisstativet, får derfor med seg at VG avslører noe viktig. Men *hvorfor* VGs avsløring egentlig er så viktig, blir det desto tyngre å komme til bunns i – selv for en interessert leser.

Litteratur

- Bell, Allan (1991): *The Language of News Media*. Oxford: Blackwell.
- Engebretsen, Martin (2005): *Den forståelige nyhet*. 2. utgave. Fredrikstad: IJ-forlaget.
- Gahr Støre, Jonas (2005): «Politisk gangsyn i 'Elektron'-saken». VG 22.12.2005, s. 31.
- Greene, Robert (1981): Forord i Clark Mollenhoff: *Investigative Reporting*. New York: Macmillian Publishing Co. Inc.
- VG, 21.12.2005, s. 2: «Politisk gangsyn».
- VG, 12.01.2006, s. 6–7: «VILLE BORDE tråler i hemmelig operasjon».
- VG, 13.01.2006, s. 2: «Vi går om bord!».
- VG Nett, 22.12.2005: «– Kystvakten kunne fysisk ha bordet 'Elektron'». URL: <http://www.vg.no/pub/vgart.hbs?artid=111502> [lesedato: 15.08.2006].
- Østlyngen, Trine og Turid Øvrebø (1999): *Journalistikk. Metode og fag*. 2. utgave. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Ziatsikava, Natallia (2005): *Elektron-saken: fremstillingen i norske og russiske medier*. Fordypningsoppgave ved bachelorstudiet i journalistikk. Oslo: Høgskolen i Oslo, avdeling JBI.

